

Aan de leden van de gemeenteraad van
Haarlemmermeer

Postbus 250
2130 AG Hoofddorp

Bezoekadres.
Raadhuisplein 1
Hoofddorp
Telefoon 0900 1852
Telefax 023 563 95 50

2012/35393

Cluster Staf Bestuur en Directie
Contactpersoon Mevr. I. Suarez Santos
Doorkiesnummer ---
Uw brief n.v.t.
Ons kenmerk 12.0448008
Bijlage(n) Verdiepingsdeel (pdf bestand)
Onderwerp Verdiepingsdeel onderzoekpublicatie Staat van
Haarlemmermeer 2: *Met mensenhanden gemaakt!*
Cultuur in Haarlemmermeer: nu, toen en straks

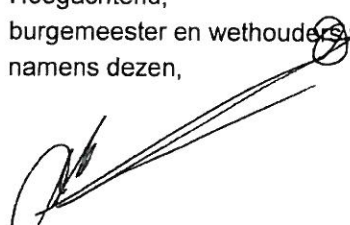
Verzenddatum

31 MEI 2012

Geachte heer, mevrouw,

Binnenkort komt het tweede deel van de reeks *De Staat van Haarlemmermeer 2* uit (publicatiedatum begin juli). Opnieuw bestaat de publicatie uit twee delen: een verdiepingsdeel (deze keer over cultuur) en een trendrapport. Hierbij bied ik u aan het verdiepingsdeel: *Met mensenhanden gemaakt!* als bijlage bij de cultuurnota '*Ruimte voor cultuur kansen voor ondernemerschap*', waarvoor een sessie is ingepland op 7 juni 2012. De publicatie *Staat van Haarlemmermeer 2* zal in zijn geheel (verdiepingsdeel én trendrapport) half juli aan u worden aangeboden.

Hoogachtend,
burgemeester en wethouders van de gemeente Haarlemmermeer,
namens dezen,

Mr. A.Th.H. van Dijk
Wethouder Economie, Schiphol en Cultuur

Met mensenhanden gemaakt!

Cultuur in Haarlemmermeer: nu, toen en straks

Inhoudsopgave

Tien keer cultuur in Haarlemmermeer	3
Hoofdstuk 1	
Inleiding	4
Hoofdstuk 2	
Cultuurparticipatie en ruimtelijke oriëntatie	10
Hoofdstuk 3	
Cultuur in Haarlemmermeer: als beroep en als onderdeel van de directe woonomgeving	16
Selectie van uitspraken ondergebracht onder tien betekenissen van cultuur	20
Hoofdstuk 4	
Cultuur: begrip en verschijnsel ontvouwd	60
Hoofdstuk 5	
Atypische stedelijkheid en nieuwe dynamiek in natuur/cultuurbeleving	66
Hoofdstuk 6	
Cultuur als hoog versus laag of als ontwikkeling	72
Hoofdstuk 7	
De staat van cultuur in Haarlemmermeer: conclusies	76
Hoofdstuk 8	
Signalen en aanbevelingen	80
Begrippenlijst	82
Literatuurlijst	84
Lijst van geïnterviewden	86
Thematische en strategische publicaties van team Onderzoek	88
Colofon	89

Tien keer cultuur in Haarlemmermeer

De reeks *de Staat van Haarlemmermeer* bestaat uit een trendrapport en een verdiepingsdeel. Het verdiepingsdeel is dit jaar gewijd aan **cultuur**. De wethouder cultuur droeg de afdeling Onderzoek op informatie en kennis te genereren bij de herijking van het cultuurbeleid en voor de onderbouwing van de te schrijven cultuurnota.

Het verdiepende onderzoek in het eerste deel van de Staat van Haarlemmermeer leverde inzicht op in uiteenlopende vormen van **'stedelijkheid'** in de gemeente. Het lag dan ook niet voor de hand om bij cultuur te zoeken naar één hoofdvorm of zich tot 'hogere' cultuurvormen te beperken. Gedurende de eerste verkennende gesprekken met inwoners, dorps- en wijkraden én professionals uit de kunst- en cultuurwereld werd dit dan ook snel duidelijk.

De veelheid aan betekenissen en belevingen van cultuur in Haarlemmermeer vindt u in het derde hoofdstuk. Hier wordt ook zichtbaar dat *atypische stedelijkheid* – mengvormen van dorpse stedelijkheid en stadse dorpsheid – samengaat met mengvormen van **natuur** én **cultuur** van architectuur én landschap van gewoonten, gebruiken en verhalen over mensen en gebeurtenissen.

'Cultuur' wordt in deze publicatie daarom ruimer gedefinieerd dan als kunstbeoefening of bezoek aan culturele instellingen. Het betreft ook de verhalen van mensen, de met hun eigen handen gemaakte natuur, het uitgestrekte polderlandschap, oude boerderijen én ook avant garde architectuur, verleden, maar ook heden en toekomst van dit gebied.

Hoofdstuk 1

Inleiding

De strijd om cultuur: spraakverwarring om een begrip en complexiteit van een verschijnsel

Cultuur is mijn leven, ik kan cultuur niet van mijn leven loskoppelen; ik ben er dag en nacht mee bezig.

Ik heb niet zoveel met cultuur, ik heb altijd heel hard moeten werken.

Deze heel uiteenlopende uitingen komen van twee deelnemers aan het onderzoek naar cultuur in onze gemeente. Bijna haaks op elkaar staand geven zij twee polen weer, waartussen het debat over cultuur in Nederland wordt gevoerd. Over weinig onderwerpen blijkt er op dit moment zoveel onenigheid als over cultuur. De citaten illustreren hoe groot de contrasten in opvattingen zijn, ook binnen de poldergemeente! De discrepantie betreft bijna alle aspecten van het verschijnsel: de betekenis van het woord, de zin en waarde van cultuur voor individuen en samenleving, de vraag of cultuur “van en voor ons allemaal” is of voornamelijk toebehoort

aan een beperkte groep (een elite), en de rol van overheid en particulieren in het cultuurbeleid.

Het polemische en fundamentele karakter van het cultuurdebat heeft ons – lokale onderzoekers – ertoe gebracht om dit cultuuronderzoek in de gemeente niet te beperken tot het in kaart brengen van gedrag en behoeften van inwoners. De discussie raakt immers allerlei aspecten van cultuur. Wij verruimden ons onderzoek naar inhoud en omvang van lokale cultuur en cultuuruitingen met de *beleving van uiteenlopende groepen inwoners* in onze gemeente, met *betekenissen die zij*

aan het woord toekennen en met de rol die cultuur in hun eigen leven speelt. Bovendien hebben we onze antenne ook gericht op impliciet blijvende definities van en opvattingen over cultuur in het huidige debat; en op argumenten die in eerdere debatten over cultuur zijn gehanteerd.

Cultuur algemeen én lokaal specifiek

Nog een andere aanleiding om in dit lokale onderzoek dieper te graven naar de verschillende betekenis- en ontwikkelingslagen van begrip en verschijnsel *cultuur* vormde de landelijke publicatie *Atlas voor Gemeenten* (2011), waarin ook Haarlemmermeer voor komt. In dit boek vergelijkt men de 50 grootste gemeenten van Nederland met elkaar op een aantal onderwerpen: van economie en opleidingsniveau tot het aantal aanwezige boekwinkels, restaurants en zelfs een voetbalindex. Haarlemmermeer voert de lijst aan voor economische welvaart en krijgt de 17^e plaats toebedeeld voor woonaantrekkelijkheid. Met een 25ste plaats voor *cultuur* komt de gemeente er voor dit laatste onderwerp minder goed van af. Hoe dit resultaat te interpreteren? Hoe ermee om te gaan bij de herijking van het Haarlemmermeerse cultuurbeleid? Snel verklaringen verzinnen lijkt voorbarig. Zelfs wanneer deze aannemelijk zouden lijken in de trant van: “Haarlemmermeer, met haar nieuwe wijken, die na de jaren ‘70 steeds groter werden en steeds vaker in één keer gebouwd, heeft evenals andere ‘New Towns’ een achterstand in te halen

op het gebied van cultuur”. Om de 50 grootste gemeenten van Nederland – op menig gebied flink van elkaar verschillend – toch op alle veertig onderwerpen met elkaar te kunnen vergelijken moet men gegevens standaardiseren (dat wil zeggen: juist ontdoen van hun specifieke omstandigheden en variaties!).¹

De winst van het instrument (vergelijkbaarheid) gaat echter ten koste van de eigenheid en het lokaal specifieke. Deze tekortkoming van benchmarking dringt zich bij het onderwerp cultuur nog meer op dan bij onderwerpen zoals het aantal banen, opleidingsniveau, vergrijzing en vergroening of de huizenprijzen. Een van de wezenskenmerken van cultuur is immers, dat het bijdraagt aan zowel *identiteit* als *uniciteit* van een individu, een groep, een gemeenschap of een gebied. Net zo min als er twee individuen bestaan met exact eenzelfde levensloop of persoonlijkheid zijn er gebieden met een identieke cultuurhistorie. Uitgaan van (grijs gemaakte) standaardgegevens levert voor lokale cultuur dus niet veel op; het kan zelfs een vertekend beeld opleveren. Voor ontwikkeling en/of herijking van Haarlemmermeers cultuurbeleid is deze informatie, hoewel soms nuttig,

1 Vergeleken met New Towns, zoals Almere, Apeldoorn, Ede en Zoetermeer komt Haarlemmermeer er overigens nog redelijk goed van af. Voor bibliotheek en boekwinkels scoort de gemeente het hoogste ten opzichte van de New Towns en zij krijgt een tweede plaats op theater en museumbezoek.

Hoofdstuk 1

onvoldoende en niet altijd even adequaat; daarvoor is juist kennis nodig over de culturele ‘couleur locale’. Kwantitatieve gegevens heb je nodig, maar evenzeer kwalitatief onderzoek, juist met oog voor beleving en verschillen. Een invalshoek die zich niet primair richt op gemiddelden, percentages en het algemene, maar juist het specifieke en het unieke centraal stelt. Want juist hiermee kan men deze culturele eigenheid boven water halen.

Een archeologie van het begrip ‘cultuur’

Tijdens de constructie van de onderzoeksopzet werd ons bovendien duidelijk, dat bovengenoemde standpunten over cultuur, kunstdebatten, benchmarkresultaten en interpretaties steeds op een aantal vooronderstellingen steunen. Er schuilen in het containerbegrip ‘cultuur’ heel wat aannamen en (voor)oordelen, die het maatschappelijke en politieke debat wel meebepalen en inkleuren maar hierbij toch (half)verborgen blijven. Achter iedere uitspraak, mening of politiek standpunt over cultuur schuilt impliciet een definitie van het onderwerp. Wanneer we dit niet doorzien riskeren we, dat het cultuurdebat verwordt tot een kakofonie van verschillende geluiden op uiteenlopende toonhoogten: in plaats van een uitwisseling van argumenten ter voorbereiding van een weloverwogen politieke besluitvorming. Door een bredere opzet waarin mogelijke opvattingen, belevingen en zienswijzen gehoor vinden én tegelijkertijd veranderingen binnen de opvattingen over het

onderwerp hoorbaar worden, denken wij een rijker en subtieler beeld van *de staat van cultuur in Haarlemmermeer* te kunnen laten zien: zoals het *nu* is, maar ook met oog voor haar ontwikkelingsgeschiedenis en mogelijkheden voor de nabije *toekomst*. Dan voorkom je van meet af aan halfbewuste positiekeuzen vóór of tegen massacultuur of tegen cultuur als ‘hogere’ kunstuitingen. Ook mijd je het dilemma tussen enerzijds het bewaren van culturele uitingen uit het verleden en het experimenteren met nieuwe vormen anderzijds. De verbrede en verruimde kennis die uit dit onderzoek resulteert, draagt zo bij aan een meer genuanceerd en meer op de lokale identiteit geënt cultuurdebat in Haarlemmermeer. Het biedt zo handvatten voor de herontwikkeling/aanpassing van het huidige gemeentelijke cultuurbeleid.

Vraagstelling(en) en methode(s)

De centrale vraag in dit onderzoeksrapport “wat is de **staat van cultuur** in Haarlemmermeer?” leggen wij uiteen in de volgende subvragen:

1. Wat kunnen wij in Haarlemmermeer onder ‘cultuur’ verstaan?
2. Hoe breed of smal dient het begrip gedefinieerd, om zonder reducties een adequaat beeld te krijgen van wat er allemaal op cultuurgebied in de gemeente en haar omgeving aanwezig is en gebeurt; of juist op dit gebied ontbreekt?
3. Hoe heeft cultuur in de breedte zich in

-
- Haarlemmermeer tot op heden ontwikkeld en wat verwachten wij voor de toekomst?
4. Welke cultuuruitingen en – behoeften bestaan hier? En welke bleven tot op heden onderbelicht of lopen zelfs de kans om vergeten te worden?
 5. Waar treffen we cultuuruitingen in Haarlemmermeer aan en in welke verscheidenheid?
 6. Voor welk cultureel aanbod gaan Haarlemmermeeders de gemeentegrens over?
 7. Op welk vlak signaleren experts en inwoners tekorten; en waar zijn zij trots op?
 8. Welke nieuwe mogelijkheden en optieken bieden zich aan bij de antwoorden op bovenstaande vragen voor ‘het’ cultuurbeleid in onze gemeente?

Bronnen in beeld en beeldbronnen

Op deze vragen (1–8) krijg je alleen adequaat antwoord bij een gevarieerde onderzoeksaanpak; zij vragen van de onderzoeker om zowel 1. inventariserend, 2. analyserend en 3. deconstruerend (impliciete (voor)oordelen aan het licht brengend) te werk te gaan. De brede opzet van de vraagstelling(en) was aanleiding om in dit Haarlemmermeers onderzoek naar cultuur *niet* direct van start te gaan met *inventariserend* enquêteonderzoek naar de cultuurbehoefte van onze inwoners, zoals we zo vaak in gestandaardiseerde benchmarks of cultuurmonitors aantreffen.

We zijn eerst nagegaan welke uiteenlopende betekenislagen van cultuur in Haarlemmermeer te onderscheiden zijn. Uitvoering van deze analyse

stelde ons vervolgens in staat om *verschillen* in beleving en invulling van het begrip bij inwoners en sleutelpersonen waar te nemen. Dit hielp om diversiteit in cultuurbehoefte tussen groepen inwoners te interpreteren zonder in vooropgezette standpunten verstrikt te raken. In Haarlemmermeer blijken cultuurbeleving en behoeften namelijk, anders dan op menig andere plek in Nederland, niet alleen (of vooral) afhankelijk van opleidings- of inkomensniveau van de inwoners; ook woonduur in de gemeente en de kern of wijk waar zij wonen spelen hier een belangrijke rol. Dit laatste heeft van doen met de ontstaans- en ontwikkelingsgeschiedenis van Haarlemmermeer; het geeft cultuur in deze gemeente haar eigen kleur- en accentverschillen.

Om in dit cultuuronderzoek de verschillende betekenislagen en uiteenlopende belevingsvormen en behoeften te laten oplichten hebben wij uiteenlopende bronnen ingezet. We volstaan niet met een enquête, maar voerden ook groepsgesprekken met inwoners, én namen interviews af bij professionals uit de Haarlemmermeerse culturele wereld. Daarnaast zijn wij ook in de wetenschappelijke en cultuurfilosofische literatuur op zoek gegaan naar uiteenlopende betekenissen en naar betekenisomslagen: naar het begrip ‘cultuur’ op zich, en naar de waarde van het verschijnsel voor individu, groepen en samenleving. Het Haarlemmermeerse Digipanel werd geraad-

Hoofdstuk 1

pleegd om in te kunnen ‘zoomen’ op gebruik en behoeften van Haarlemmermeerse inwoners. Dit alles om een adequaat en genuanceerd beeld te geven van opvattingen, meningen en waarderingen, die er in Nederland en in Haarlemmermeer over cultuur bestaan.

Als laatste hebben we bestaande lokale kennis uit de reeksen *Staat van Haarlemmermeer* en *Kijk op de Wijk* ingezet. Door op deze manier te werk te gaan kunnen we subtieler inzicht bieden in de behoeften en de deelname aan cultuur en de resultaten van enquêtes en benchmarks ook adequater interpreteren. Wij bieden gemeentebestuur en ambtelijke organisatie hiermee een genuanceerd beeld en een echt lokaalspecifiek kader om besluiten te nemen over het te herijken cultuurbeleid in Haarlemmermeer.

Leeswijzer

In de volgende zes hoofdstukken geven we antwoorden op bovengenoemde subvragen en bieden zo een beeld van de **staat van de cultuur** in de gemeente. Het tweede hoofdstuk biedt een bondig overzicht van de actieve en passieve cultuurparticipatie van Haarlemmermeeders en van hun ruimtelijke oriëntatie. In hoofdstuk drie volgt een overzicht van zienswijzen, opvattingen en belevingen van lokale cultuur. In dit deel maken we ook intensief gebruik van beeldmateriaal; dit materiaal is zelf een culturele uiting, niet puur

illustratief, maar onderdeel uitmakend van cultuur in Haarlemmermeer. Hoofdstuk vier biedt een overzicht van de uiteenlopende betekenissen van het begrip ‘cultuur’. Het vijfde hoofdstuk toont een beeld van de *atypische* relatie tussen stad/land, en natuur/cultuur in de gemeente en de consequenties daarvan voor cultuur/natuurbeleving. In hoofdstuk zes gaan we in op de discussie over lage versus hoge cultuur; aan de orde komt hoe het accentueren van cultuur/natuur in landschap en in de openbare ruimte in Haarlemmermeer een uitweg biedt uit deze impasse. In hoofdstuk zeven en acht trekken we conclusies en worden een aantal beleidsaanbevelingen gedaan.

Hoofdstuk 2

Cultuurparticipatie en ruimtelijke oriëntatie

In 2006 heeft Haarlemmermeer samen met een zestal RSA-gemeenten² onderzoek gedaan naar cultuurparticipatie in de regio. Digipanelen van deze gemeenten werden geraadpleegd over hun belangstelling voor cultuur, over de mate waarin ze aan culturele activiteiten deden of bezochten, en over hun ruimtelijke oriëntatie. Uit het onderzoek bleek de belangstelling van de respondenten sterk af te hangen van de concentratie van voorzieningen en de diversiteit ervan, van aanbod in de nabijheid, en van hun eigen ruimtelijke oriëntatie. Cultuurbelangstelling en -participatie bleken niet slechts afhankelijk van de bekende achtergrondvariabelen zoals opleiding, geslacht, en leeftijd; ook het aanbod, de reistijd, de aanwezigheid van nog andere voorzieningen, van openbaar vervoer en van parkeermogelijkheden bepalen belangstelling in cultuur en -participatie.

De resultaten uit 2006 lieten zich al goeddeels raden. Het aanbod was grotendeels geconcentreerd in Amsterdam. Hier vind je immers het grootste aantal musea, galerieën, grote bioscopen, schouwburgen, theaters, concertgebouwen, bibliotheken, kunsttuinen, dans- en muziekscholen en openbare bibliotheken. De oude steden Amsterdam en Haarlem behoren op cultureel gebied dan ook

tot de meest bezochte in het RSA-gebied. In de andere grote RSA-gemeenten zoals Purmerend, Almere, Zaanstad en Haarlemmermeer bleek het aanbod geringer. In deze gemeenten zijn culturele voorzieningen in het centrum geconcentreerd en vervullen meestal een lokale en een enkele keer ook een regionale functie. De nationale en (internationale) culturele functie bleef voorbehouden aan de hoofdstad. Alleen bij speciale evenementen en festivals bleek de culturele functie van andere gemeenten nu en dan het lokale te overschrijden. Zo had en heeft Mysteryland in Haarlemmermeer ook landelijke aantrekkingskracht. In dit onderzoek werden panelleden echter niet bevraagd naar andere cultuuruitingen zoals verenigingsleven, kunst in de openbare ruimte, landschappelijke kwaliteit, cultureel erfgoed etc.

In 2011 hebben we ons eigen digipanel opnieuw bevraagd op culturele belangstelling en activiteiten.³ Het voornaamste doel van deze recentere raadpleging was na te gaan of zich in de afgelopen zes jaar grote veranderingen hadden voorgedaan in belangstelling en gedrag ten aanzien van cultuur in de eigen gemeente en in de ruimtelijke oriëntatie van onze inwoners. De respons was dit keer lager dan vijf jaar geleden (35% tegenover 46%); in

² RSA staat voor Regionale Samenwerking Amsterdam en betreft een samenwerkingsverband van de gemeenten: Amstelveen, Amsterdam, Almere, Diemen, Haarlem, Haarlemmermeer, Purmerend en Zaanstad.

³ Voor een geactualiseerd aanbod aan culturele activiteiten en voorzieningen in de gemeente zie de *Cultuurkaart Haarlemmermeer*.

totaal vulden 450 panelleden de digitale vragenlijst in. De respondenten tonen net als in 2006 ruime interesse in cultuur; 93% van de deelnemers geeft dat aan, tegenover 97% in 2006. De respondenten hebben vooral belangstelling voor muziek (88%), theater (85%) en film (82%). Ook musea (76%) en literatuur (52%) zijn populair

bij het Haarlemmermeerse digipanel. Film, musea en literatuur trekken vooral hoogopgeleiden. Inwoners jonger dan 50 jaar hebben een voorkeur voor de film; 50-plussers prefereren het museum. Architectuur (41%), dans (36%) en archeologie (33%) trekken minder publiek. Dans is vooral voor hoogopgeleiden attractief.

Bezoek (in %) en bezoekfrequentie (x per jaar) van digipanelleden aan Haarlemmermeerse culturele instellingen

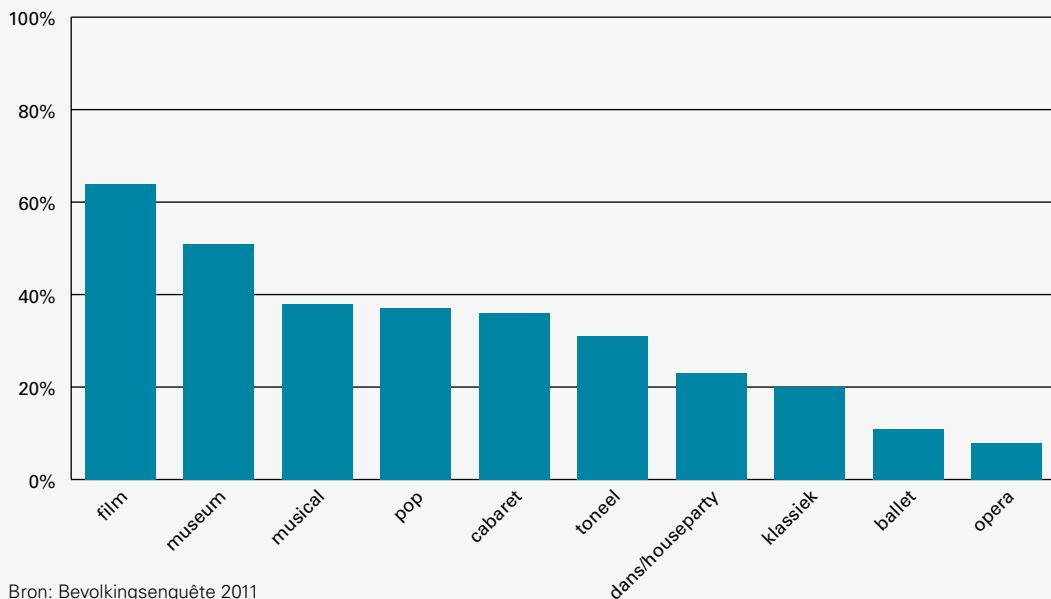
Instelling	Bezoekers (in %)	bezoekfrequentie (per jaar)
Schouwburg De Meerse	38	4
De Bibliotheek	36	9
De Olmenhorst	27	2
Pier K	20	6
Merral Cinema Boulevard bioscoop	19	2
Religieuze instelling	18	39
Kunstfort Vijfhuizen	14	1
Museum Cruquius	14	1
School	13	6
Buurthuis	12	11
Historisch Museum Haarlemmermeer	12	1
Filmhuis Het Oude Raadhuis	11	2
Galerie De Meerse	10	2
Poppodium Duycker	10	2
Crash Luchtvaart en Verzetsmuseum '40-'45	5	2
Stichting Meer-Historie	3	1
Rijksmuseum Schiphol	2	1
Podium voor de Architectuur	2	2
Historisch Archief Haarlemmermeer	2	1

Hoofdstuk 2

Hoewel de interesse in cultuur onder de respondenten groot is, zijn toch weinig mensen daadwerkelijk verbonden aan een culturele instelling. Ongeveer 1 op de 12 respondenten is lid van een instelling, 6% is donateur, 6% werkt er als vrijwilliger en 3% als medewerker (in loondienst).

De drukst bezochte evenementen in 2011 binnen Haarlemmermeer waren de Braderie (31%), de Feestweek (25%) en MeerJazz en MeerLive (beiden 24%). Concours Hippique, Haarlemmermeer Culinaire, en Monumentendag werden door respectievelijk 22%, 18% en 17% bezocht.

Percentage van de bevolking dat minimaal één keer per jaar een culturele voorstelling/activiteit bezoekt

Bron: Bevolkingsenquête 2011

Een gering publiek trokken de Voorjaarsfair en de Trekkertrek (beiden 4%), Mysteryland (3%) en de Dag van de Architectuur (2%).

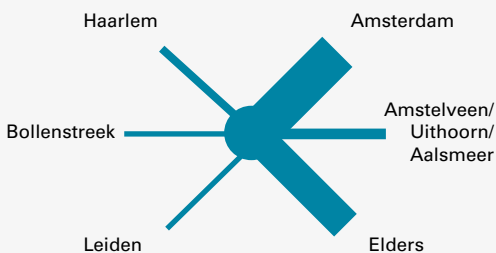
Omdat er tussen het digipanelonderzoek 2006 en die van 2011 geen noemenswaardige verschillen zijn geconstateerd, hebben we voor onderstaande weergave van de cultuurparticipatie (2008) en ruimtelijke oriëntatie van Haarlemmermeeders (2011) gebruik gemaakt van de meest recente beschikbare *enquête*gegevens. Het voordeel van deze gegevens – boven die van het digipanel – is

dat zij representatief zijn voor de hele Haarlemmermeerse bevolking (het panel levert immers slechts een indicatief resultaat).

Ruim de helft van de Haarlemmermeeders (53%) heeft in de laatste 12 maanden één of meer culturele dan wel cultuurhistorische activiteiten bezocht. Eén op de vijf inwoners nam in de laatste 12 maanden ook actief deel aan één of meer culturele of cultuurhistorische activiteiten. De figuur op pagina 12 laat de verdeling zien van dit bezoek, naar culturele activiteit.

Ruimtelijke oriëntatie cultuurbezoeken

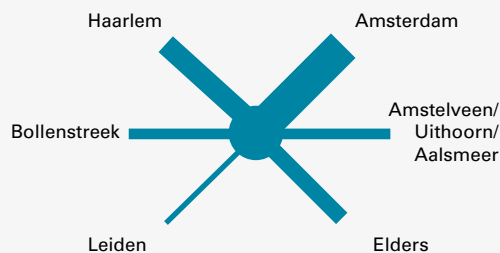
klassieke muziek, opera, toneel, ballet, cabaret, musical, museum

Bron: Bevolkingsenquête 2008

Ruimtelijke oriëntatie uitgaan

popconcert, film, dansavond of houseparty

Bron: Bevolkingsenquête 2008

Hoofdstuk 2

Ruim één derde van de Haarlemmermeeders is tevreden over het gepresenteerde aanbod aan culturele of cultuurhistorische activiteiten; één op de tien is ontevreden. Bijna de helft van de respondenten vindt het aanbod aan cultuur in de gemeente toereikend. Ongeveer 1 op de 10 vindt het aanbod te beperkt.

Zijn culturele belangstelling en voorkeur al afhankelijk van het aanbod in je omgeving; voor het feitelijk cultuurbezoek geldt dat nog sterker. De resultaten van enquêteonderzoek waar inwoners louter bevraagd worden naar hun cultuurafname toont indirect vooral het aanwezige aanbod en geeft slechts beperkt inzicht in belangstelling en tevredenheid. Vooral in de gemeente Haarlemmermeer met zoveel woongebieden verspreid over een groot areaal, met een dergelijk divers cultureel aanbod in de omgeving dient onderzoek uitgebreid met vragen naar ruimtelijke oriëntatie van onze inwoners binnen en vooral óók buiten de gemeente.

De ruimtelijke oriëntatie van Haarlemmermeeders laat namelijk zien dat cultuur liefhebbers hier het aanbod in de ons omliggende steden weten te vinden. Dit resultaat relateert nogmaals de 25ste plaats van Haarlemmermeer in de Atlas van de Gemeente. Deze beperkt zich bij de telling van culturele voorzieningen namelijk tot het aanbod *binnen* de gemeentegrenzen en wijkt in deze zin af van het culturele grensoverschrijdend gedrag van onze inwoners.

In het volgende hoofdstuk gaan we nader in op de beleving en ervaring van cultuur in Haarlemmermeer en de specifieke lokale kenmerken ervan.

Hoofdstuk 3

Cultuur in Haarlemmermeer: als beroep en als onderdeel van de directe woonomgeving

Voor dit gedeelte van het onderzoek hebben we interviews gehouden met specialisten en/of beoefenaars van kunst en zijn groepsgesprekken gevoerd met inwoners en vertegenwoordigers van dorps- en wijkraden.⁴ De professionals spraken met veel passie over hun beroep en over de zin van hun werk voor zichzelf en de samenleving. Het belang dat zij aan cultuur en hun werk hechten komt tot uitdrukking in de breedte van de omschrijvingen en definities die zij hanteren. Cultuur is meer dan wat zij zelf als kunstenaars maken, doen of organiseren: zij heeft effect op individuen en hun ontwikkeling, op hoe een gebied eruit ziet, op het bewaren en behouden van mooie dingen uit het verleden, en op het openen van nieuwe mogelijkheden voor toekomstige generaties. Voor een aantal geïnterviewden is Haarlemmermeer werkplek of –terrein. Een ander deel is hier geboren en getogen. En een kleine groep is na een tijd te zijn weggeweest weer naar de gemeente teruggekeerd.

Inwoners en leden van dorps- en wijkraden spreken met trots over de culturele eigenheid van hun kern en woonomgeving. Zij vertellen verhalen van vroeger; verhalen waaraan zij zelf en hun kern identiteit ontleen. Zij zijn het levende bewijs van de diversiteit aan cultuuruitingen die de gemeente rijk is; met hun herinneringen en verhalen houden

ze het verleden levend en geven het door aan nieuwkomers.

Cultuurspecialisten geven aan dat er al veel cultuur en cultuurhistorie in Haarlemmermeer aanwezig is, maar te onopvallend; het wordt niet voldoende zichtbaar gemaakt. In deze onnadrukkelijke aanwezigheid herkennen zij juist de eigenheid van de Haarlemmermeerse cultuurgeschiedenis. Zij wijzen op de pioniersmentaliteit van het harde werken, en van nuchterheid en ruigheid, van ‘met de poten in de klei’. Met deze weerbaarheid zijn cultuur en kunstmanifestaties volgens de meeste geïnterviewden hier lastiger aan de man te brengen dan op andere plekken. Men doelt hier vooral op de hogere vormen van cultuur.

Spreek je met inwoners in onze wijken en kernen dan lijkt dit iets genuanceerder te liggen. Hoewel de eerste reactie vaak is dat men te weinig vrije tijd heeft voor hogere vormen van kunst en cultuur, blijkt al snel hoezeer zij de in hun woonomgeving aanwezige cultuur(historie) en cultuur/natuur-landschap waarderen. Zij kennen de plekken, de verhalen die erbij horen en uiten soms zorgen over beheer en behoud ervan. Zij hebben constructieve ideeën om die cultuurhistorie meer vorm, inhoud en bekendheid te geven; en om deze leesbaarder en meer herkenbaar te maken voor bezoeker, toerist of nieuwkomer uit omliggende steden. Het gebied en zijn historie kennen en meer kenbaar maken zou

⁴ Zie voor een lijst van geïnterviewde personen en groepen de lijst op pagina 86.

het wortelen, het vormen van een gemeenschap kunnen vergemakkelijken, zo kwam tijdens de groepsgesprekken naar voren. Verhalen over leefgemeenschappen die vroeger niet met elkaar omgingen en zich nu in de loop der jaren door een gemeenschappelijk verleden en gedeelde verhalen één zijn gaan voelen illustreren de waarde die zij hechten aan die *eenheid in verscheidenheid*.

Ga je verder in op de eigenheid van het culturele in de gemeente dan blijken de meningen uiteen te lopen. Nu niet slechts van abstract naar concreet, maar ook naar inhoud. Hier wordt ook meteen een spanning zichtbaar tussen *behoud* en *vernieuwing*, tussen *oude* en *nieuwe* cultuur, tussen *traditie* en *innovatie*. Van de geïnterviewden laakte een aantal het ‘sloopbeleid’ van de gemeente in de afgelopen tientallen jaren. Te weinig oog had men bij de modernisering en verstedelijking van de gemeente getoond voor behoud van bestaande waardevolle dingen. Oude boerderijen, die gesloopt waren om ruimte te maken voor nieuwbouw, werden een paar keer genoemd. Anderen daarentegen roemen juist die transformatie van polder in meer stedelijk ogend gebied. De dynamiek van verandering en ontwikkeling bezien zij als een broedplaats voor vernieuwing en creativiteit en dus voor zowel innovatieve bedrijvigheid als van nieuwe uitdrukkingsvormen en cultuuruitingen.

Het verschil in opvatting over de waarde en aard van oude en nieuwe cultuur: ‘behouden’ versus

‘vernieuwen’ blijkt samen te hangen met woonduur en hier wel of niet geboren en getogen zijn. Inwoners die een deel van hun kinderjaren in de gemeente hebben doorgebracht hebben hier meer dierbare herinneringen opgedaan, waaraan zij hun eigen ontwikkeling en identiteit ontlene. Zij spreken met melancholie over het teloorgegangene. Zij waarderen de schoonheid van de strenge rechtlijnige soberheid die hun pioniersgemeente zo eigen is. Alles wat groot, hoog, gedurfd, duur is vinden zij niet in hun gemeente passen. Desondanks zien ook zij voordelen van dynamiek en de inbreng van vernieuwing.

De meeste cultuurprofessionals plaatsen zichzelf buiten dit dilemma. Zij trachten de spanning tussen nieuw en oud op te heffen door menging en combinatie van beide: oud én nieuw. De oude elementen van water en polder dienen in de blijvende transformatie van de polder een plek te krijgen en tot uitdrukking te komen, vinden zij. Haarlemmermeer zou dan meer een eigen identiteit verkrijgen en daarmee aan aantrekkelijkheid winnen.

Het aantrekkelijke culturele aanbod in de omgeving wordt tijdens de gesprekken niet onverdeeld positief genoemd. Sommigen zien het als onderdeel van het rijke aanbod waaruit Haarlemmermeeders kunnen kiezen. Anderen daarentegen zien hier de verklaring van het gebrek aan belangstelling voor cultuur in de eigen gemeente.

Hoofdstuk 3

Waarom zou je in je eigen gemeente naar de schouwburg gaan als in Amstelveen, Amsterdam en Haarlem een breed en aantrekkelijk aanbod voorhanden is, met uitgaansgelegenheden en horeca? Aanbieders van cultuur in de gemeente lijken dit rijke aanbod in de omgeving soms bijna te betreuren.

Opvallend positief uit men zich over het aanbod aan kunst in de openbare ruimte in de gemeente. En ook over de opmerkelijke architectuur; Vijfhuizen spant hierbij de kroon. Er komen mensen van buiten de gemeente met bussen om naar de alom geprezen Vinex-wijk in deze historische kern te kijken.

Sommige respondenten noemen het open landschap met haar rechte lijnen en vergezichten, de smalle polderwegen langs oneindige vaarten met die schitterende iconen in het landschap zoals Geniedijk of Crucquiusgemaal. Ook oude boerderijen worden gezien als ‘landmarks’ in het wijde landschap. Al deze elementen, zo nauw verbonden met de ontstaansgeschiedenis van de polder, worden zowel door cultuurspecialisten als bewoners aangemerkt als waardevolle cultuurhistorie. Zij die cultuur koppelen aan geschiedenis zien niet slechts de polderkenmerken, maar gaan zelfs verder terug naar de Meer. Cultuur in Haarlemmermeer: dat speelt rond water in alle vormen. Water is wat alle fasen van Haarlemmermeer met elkaar verbindt en eigenheid verleent.

In het spreken van deze enthousiastelingen over het onderwerp bemerk je zowel de reikwijdte en breedte als de ontoereikendheid om met een uitputtende, afgeronde definitie te komen. Een beknopte weergave van door respondenten genoemde omschrijvingen en definities van ‘cultuur’ laat zien, dat men het *bele spectrum* van breed tot smal, hoog tot laag, complex tot eenvoudig omvat in zijn/haar omschrijving van cultuur. Cultuur, zo omschreven, is een onmisbare component van het leven van alledag: van de vrije tijd, van je woonomgeving, van je eigen ontwikkeling en die van je kinderen. Cultuur is aldus gedefinieerd niet alleen maar ver weg, bevroren in een museum, en evenmin eigendom van één sociale laag, met een riant inkomen, maar, verruimd, naar dichtbij gehaald en dus van iedereen.

Wij geven hieronder citaten weer zonder deze van een interpretatie te voorzien. Het doel ervan is de reikwijdte, variatie en rijkdom te tonen die er aan cultuuropvattingen, definities en beelden in onze gemeente bestaan. Wij bieden inwoners en mensen uit het veld hiermee een forum om zich te uiten en te herkennen. Tegelijkertijd is dit deel van het onderzoek ook zelf een Haarlemmermeerse culturele uiting. Dit onderzoeksrapport is voor een deel één van de manieren om lokale cultuur in al haar diversiteit tot uitdrukking te laten komen. We hebben een selectie gemaakt van uitspraken van geïnterviewden en die onder tien betekenissen van cultuur ondergebracht (zie kader).

Cultuur

In het volgende hoofdstuk (*4. Cultuurbegrip en verschijnsel ontvouwd*) geven we een (historische) analyse van deze tien betekenissen. We laten daar zien dat in het woord ‘cultuur’, zoals wij die nu in het alledaags spraakgebruik hanteren allerlei betekenislagen met zich meevoert. Sommigen zijn recent, voor ons herkenbaarder en liggen meer aan de oppervlakte van ons taalgebruik; andere stammen uit een verder of heel ver verleden. Zo maken we de onbewuste vooronderstellingen waarvan we allen uitgaan als we het woord ‘cultuur’ in de mond nemen wakker en expliciet. In dat deel van het onderzoeksrapport wordt helder dat theorie en empirie, definities en betekenissen enerzijds en actuele ervaring en beleving anderzijds nauwer met elkaar samenhangen dan we vaak vermoeden. Cultuur en schoonheid hebben een onontkoombare geschiedenis, ook bij ons in Haarlemmermeer.

De betekenislagen in het woord cultuur:

- 1 **Cultuur als natuur:** bewerking van natuur (natuur-cultuurlandschap) en akkerland (agrarisch).
- 2 **Cultuur als maakwerk:** product van menselijke hand of geest, gemaakt in de vrije tijd/buiten werktijd.
- 3 **Cultuur als bewerking van menselijke geest:** vorming, scholing.
- 4 **Cultuur als uitdrukkingsvorm:** van een specifieke groep of uniek individu.
- 5 **Cultuur als identiteit:** verleent eigenheid aan samenleving of gebied.
- 6 **Cultuur als hechting aan een plek:** overgeleverde objecten, landschappen, gebruiken, waarden etc (cultuurhistorie); achtergelaten sporen, die het hechten aan een plek of gemeenschap vergemakkelijken.
- 7 **Cultuur als tijd, beweging en dynamiek:** verleden, heden en toekomst.
- 8 **Cultuur als economische en urbanisatiemotor.**
- 9 **Cultuur als geheel van voortbrengselen/producten:** niet om te gebruiken of te genieten, maar om te aanschouwen en te ervaren.
- 10 **Cultuur als het beste en hoogste waartoe de mens in staat is:** als intrinsieke waarde.

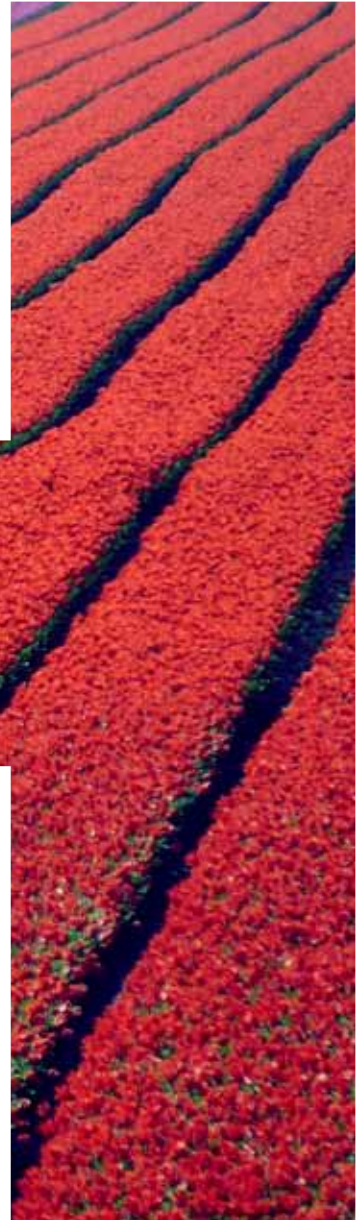
Ik houd erg van de polder. Ik ben gek op open luchten, plat land en ruimte. Maar ik mis hier wel de samenhang.

We moeten in de gemeente een zone benoemen die blijvend groen en recreatief is.

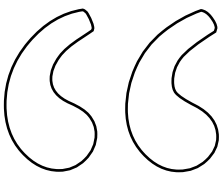
- 1 **Cultuur als natuur:**
bewerking van natuur
(natuur-cultuurlandschap)
en akkerland (agrarisch).

In Haarlemmermeer is het landschap cultuur.

De polder, dat is eigenlijk een soort Nachtwacht waar we op zitten. Je zou eigenlijk overal kokers uit de grond moeten trekken waarbij je aan de hand van de ondergrond de geschiedenis van deze polder kan lezen. Het was eerst bos en toen water, vervolgens land met hier een daar een nederzetting, er werd veen afgegraven, daar kwam weer water dat later werd ingepolderd en nu loopt de N201 er doorheen.

2 **Cultuur als maakwerk:**
product van menselijke
hand of geest, gemaakt in
de vrije tijd/buiten werktijd.

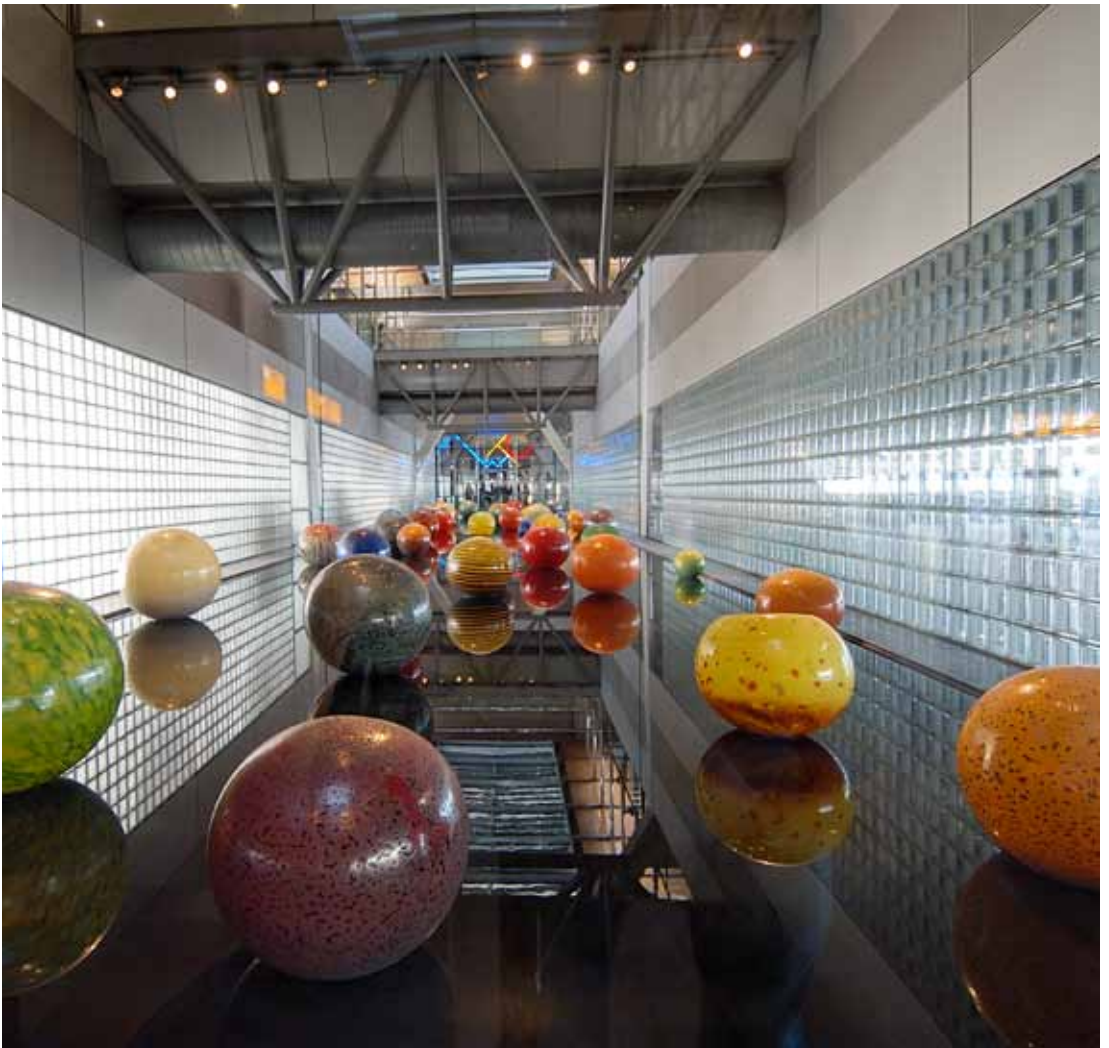
“

Maar ook een zakje versgemalen Haarlemmermeers meel
gaan halen en daarvan je eigen brood bakken is cultuur.

Ik ben kunstenaar: ik maak dingen.

Haarlemmermeer is een openlucht museum van boerderijtypes. Uit heel Nederland kwamen mensen hier settelen en ieder bracht zijn eigen bouwstijl mee.

Er is in Haarlemmermeer veel beeldende kunst in de openbare ruimte.

Het Cruquiusgemaal is een internationale icoon. Het is een monument van de industriële revolutie, met ook nog imposante architectuur. Dit gemaal is een historische icoon, maar er zijn nog steeds gemalen die het gewone werk moeten blijven doen anders loopt het meteen weer vol met water. Dat beseffen we niet genoeg.

3 **Cultuur als bewerking van menselijke geest:** vorming, scholing.

De bibliotheek is een gebouw waar iedereen mag komen en waar alles is aan informatie, literatuur, cultuur en internet. Hier kan je de hele dag verblijven. Het is een soort boekwinkel waar je lekker rond kan struinen.

Veel kinderen krijgen cultuur niet vanuit huis mee, dus cultuuronderwijs op scholen is heel belangrijk. Hier moet je niet op bezuinigen. Als kinderen anders gaan kijken en meer gaan zien, vinden ze een heleboel dingen minder vreemd. Cultuur maakt mensen open.

Cultuur kan je zelfvertrouwen vergroten en helpen om je talenten te ontwikkelen.

Eten en drinken zijn noodzaak, cultuur is voor de ziel. In Haarlemmermeer moeten we meer ons best doen om de ziel te voeden.

Cultuur prikkelt en stimuleert je om open te staan voor nieuwe dingen en andere mensen.

Cultuur is ook cultuureducatie.

3

Als je kinderen van jongs af aan laat kennismaken met cultuur krijgen ze als volwassenen meer oog voor hun omgeving, voor normen en waarde en tradities.

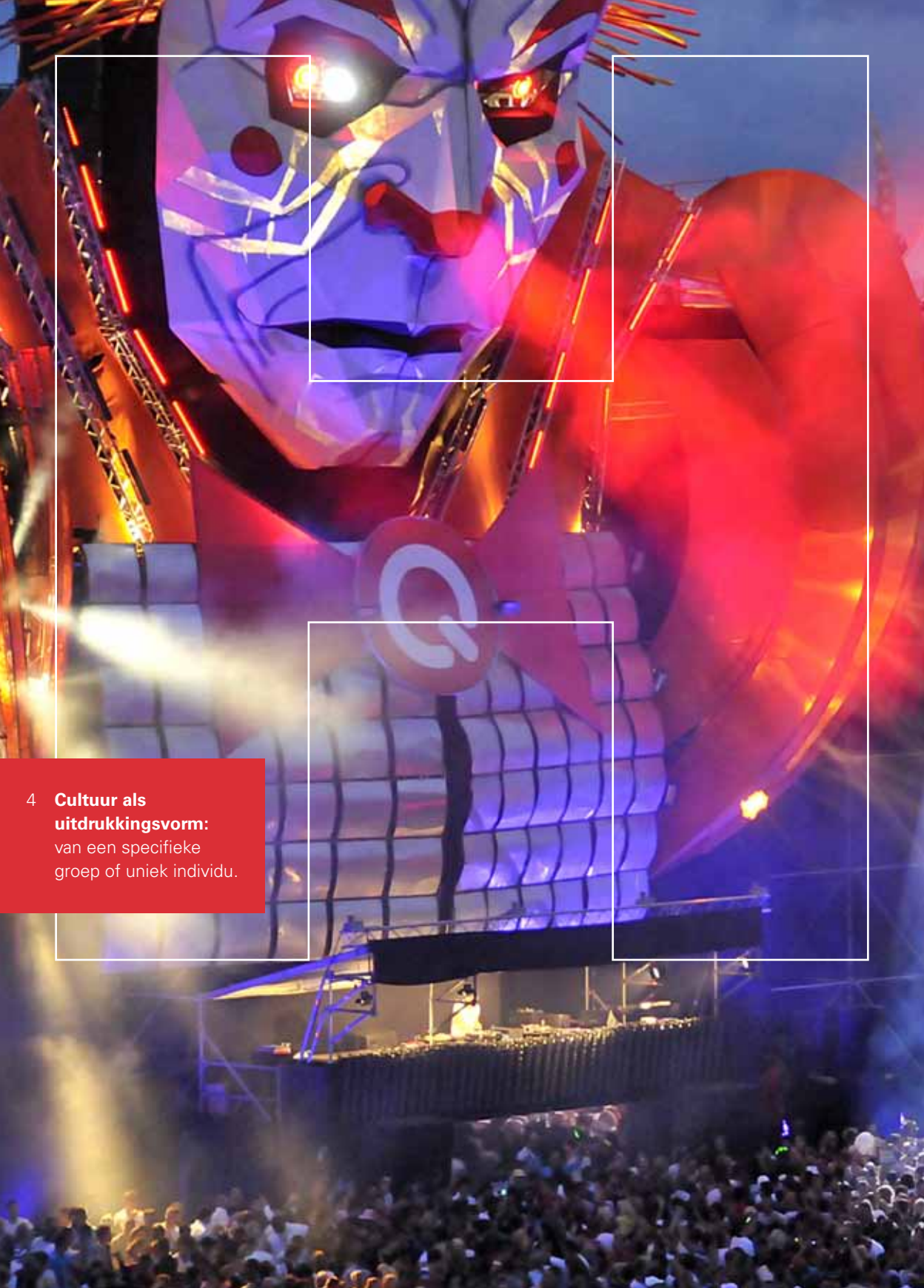
Cultuur kunnen zien en waarderen is een kwestie van opvoeding. Dat geldt voor lage én hoge cultuur.

Cultuur levert inspiratie op in je leven, het haalt je uit je dagelijkse routine en het is een manier om jezelf, anderen en je omgeving mooier en aantrekkelijker te maken.

De kinderen van de Vinex-bewoners groeien wel hier op. Ze gaan naar school en moeten op onderzoek uit in hun woonplaats voor een werkstuk.

4 **Cultuur als uitdrukkingsvorm:**
van een specifieke groep of uniek individu.

Cultuur brengt mensen bij elkaar. Cultuur is een bindmiddel.
Het kan voor een wij-gevoel zorgen.

Cultuur is een rijk verenigingsleven.

Cultuur is het systeem waarbinnen we met zijn allen leven.

Venneper cultuur is traditionele brand op de brug bij oud en nieuw.

Ik denk wel dat de bibliotheek een rol kan spelen in het bij elkaar brengen van verschillende mensen. Vooral met z'n allen, het hele cultuurgebouw samen.

Iedereen heeft het recht om trots te zijn op zijn eigen cultuur.

Cultuur is niet alleen een verzameling objecten; het is ook het verhaal van de mensen om de hoek.

Cultuur zijn alle facetten van het leven: taal, eten, gebruiken.

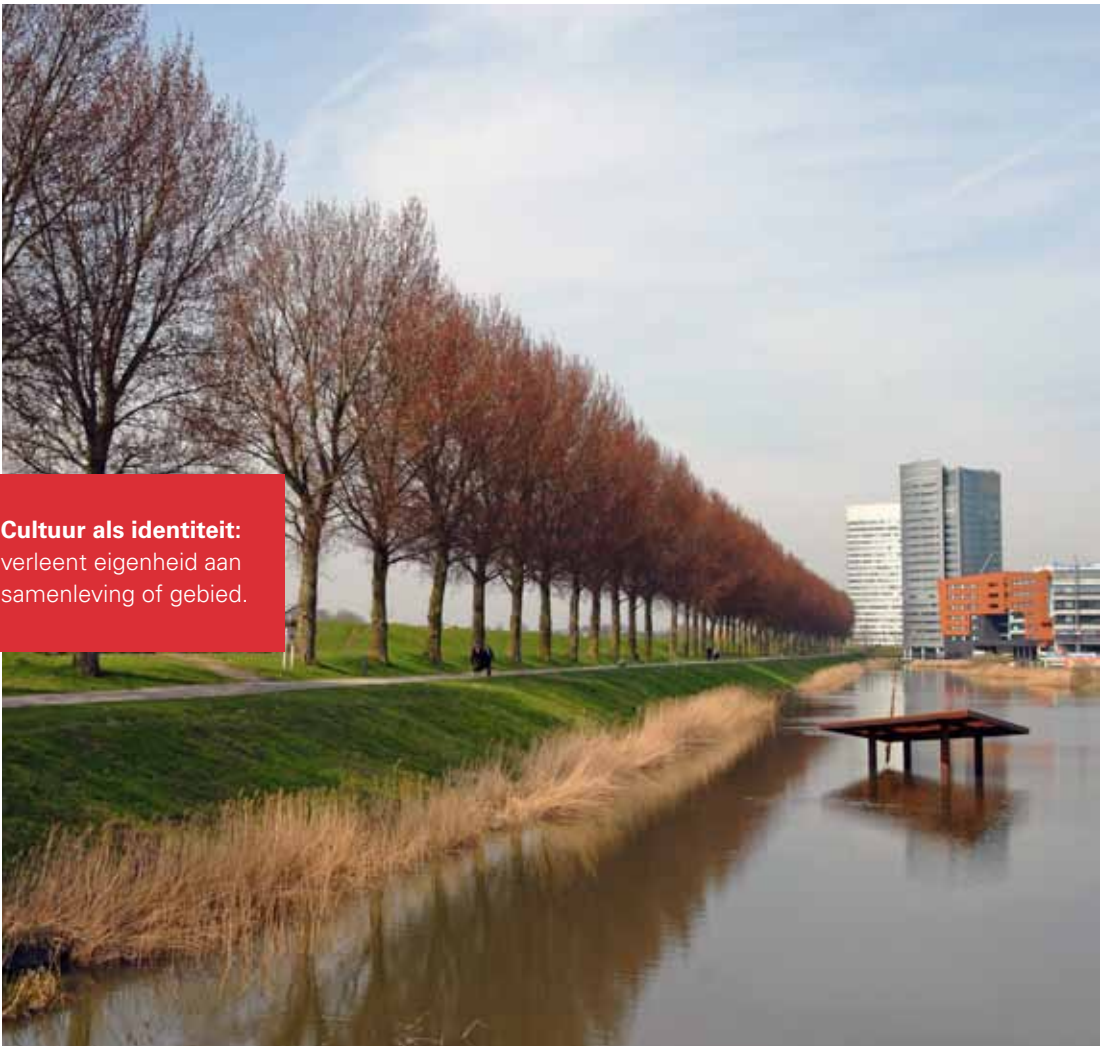

Cultuur is alles wat van iets iets maakt: of het nou gaat om een ding, een plaats of een persoon.

Cultuur is belangrijk voor de identiteit van de gemeente. Het zorgt ervoor dat herinneringen uit het verleden niet verloren gaan.

5 **Cultuur als identiteit:**
verleent eigenheid aan
samenleving of gebied.

Haarlemmermeer is divers en uniek, dat beseffen we te weinig. Duyker is waarschijnlijk het laagst gelegen podium van heel Nederland.

Cultuur is dat wat de mens uniek en uitzonderlijk maakt, de mogelijkheid van de mens om zich op verschillende manieren te uiten.

Hoge cultuur heeft het in Haarlemmermeer altijd moeilijk gehad; het was immers een plattelandsgemeente. De uitzondering vormde de bibliotheek met een directeur die dichter was en een goede verzameling boeken beheerde. De dichtbundels waren er wel, maar werden nauwelijks gelezen. Nu is er een fantastische schouwburg. Met lagere vormen van cultuur zijn we altijd wel rijkelijk bedeed geweest: landschappen, verenigingen... meestal dingen die uit nut en noodzaak zijn ontstaan, maar toch kwaliteit hebben gekregen. Die zien we en waarderen we meestal onvoldoende.

De moderne samenleving is op zoek naar identiteit, naar waarden en spiritualiteit; dit biedt nieuwe kansen voor cultuur.

Haarlemmermeer heeft als eenheid nooit bestaan. Mensen waren altijd al verschillend: een ander geloof, andere gewoonten.

Verandering brengt in sommige historische kernen een identiteitscrisis.

Het is juist met je eigen geschiedenis en je eigen cultuur dat je ook nieuwe inwoners kan binden en interesseren voor hun eigen gemeente ook op cultuur- en recreatiegebied. Zo zorg je ook voor meer woonaantrekkelijkheid en voorkom je dat Haarlemmermeer een doorgangsgebied wordt of louter een woongebied.

Cultuur is dat waar je trots op bent, het is niet inwisselbaar, het maakt plekken en individuen uniek en verleent die identiteit.

Hoofddorp moet het culturele centrum van Haarlemmermeer worden, maar dan wel gericht op lokale dingen en lokale persoonlijkheden.

In Haarlemmermeer moet je het historische karakter accentueren.

westraven

JV ast

6 **Cultuur als hechting
aan een plek:**

overgeleverde
objecten, landschappen,
gebruiken, waarden
etc (cultuurhistorie);
achtergelaten sporen,
die het hechten aan een
plek of gemeenschap
vergemakkelijken.

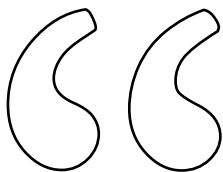

Wij moeten de mensen beter laten zien hoe interessant hun omgeving eigenlijk is.

Haarlem en Amsterdam liggen om de hoek, toch is het ook belangrijk dat mensen in hun eigen buurt of gemeenschap cultuur kunnen beleven.

Historische verhalen maken dat je je meer gebonden voelt met een plek.

Er zijn zulke mooie plekjes in Haarlemmermeer; die moeten meer en beter zichtbaar gemaakt worden.

Durven en kunnen inspireren vanuit je leefomgeving is heel belangrijk. Daar zit meer waarde in dan in geld. Geld is op een gegeven moment op; inspiratie daarentegen gaat altijd door.

6

Cultuur moet je eerst ervaren en beleven, dan benoemen, zodat anderen haar kunnen herkennen en genieten. Zo zullen nieuwelingen eerder hier kunnen wortelen.

In Toolenburg, daar heb je de IJtochtgade, die loopt op de plek waar oorspronkelijk het water ook liep. Zo zie je in sommige wijken nog wel stukjes van de oorspronkelijke grond. Bijna niemand die daar nu woont, weet dat het één van de afwateringskanalen van de bepopelingen was.

Als je de geschiedenis kent van de plek waar je woont heb je ook meer gevoel bij de plek.

Het fort is werelderfgoed. Dat is heel bijzonder; dat moet je koesteren. Het is één van de weinige forten van de Stelling van Amsterdam die goed gebruikt wordt, die openbaar is, waar spin off uit voortkomt. Zo is hier de NS-wandeling over de Geniedijk bedacht. Dit is een manier om kunst te maken en daarmee direct een bijdrage te leveren aan het mooier maken van je woonomgeving.

Met modernisering gaat een stuk cultuur kapot: er worden oude boerderijen gesloopt, het oude landschap gaat verloren. Je moet niet slopen, maar behouden en herbestemmen.

Cultuur gaat over verleden, heden en toekomst. Vooral die toekomst is belangrijk. Daarvoor moet je weten waar je nu staat, wie je bent, waar je vandaan komt en waar je naar toe wilt.

7 **Cultuur als tijd, beweging en dynamiek:** verleden, heden en toekomst.

Cultuur is niet alleen het verleden; het is ook het hebben van een toekomstvisie.

Haarlemmermeer is de confrontatie van oud, verloren, gekoesterd, bruikbaar, inwisselbaar, nieuw; een plek met een dynamiek die bijna nergens anders in Nederland te vinden is.

Cultuur is altijd in beweging.

De polder begint nu oud te worden en versleten te raken; eigenlijk kan het niet meer functioneren als wingewest; het zit opgesloten tussen andere infrastructurele ontwikkelingen. Je zult zien dat de komende twintig, dertig jaar er op een andere manier naar dit landschap zal worden gekeken.

We denken dat we maar 150 jaar oud zijn, maar eigenlijk zijn we veel ouder. In het Historisch Museum liggen boomstronken van 12.000 jaar oud, die opgedregd zijn bij de aanleg van het Haarlemmermeerse Bos.

Er ontstaat meer begrip voor elkaar en meer saamhorigheid als je het verleden kent en deelt. Daarom is cultuurhistorie zo belangrijk voor de toekomst.

7

Het mooiste beeld vind ik als ik over de Hoofdvart hier naar toe rijd en ik een oude boerderij zie met de witte was nog buiten aan de lijn en dat daar boven dan een DC9 opstijgt over de Polderbaan. Hier komt alles samen: oud en nieuw.

De parels in het landschap kunnen verbonden worden met de dynamische kanten van Haarlemmermeer.

8 **Cultuur als
economische en
urbanisatiemotor.**

Mij verwondert in Haarlemmermeer dat je enerzijds die ongelooflijke concentratie hebt, dynamiek van het verkeer, de luchthaven, de nieuwe steden en anderzijds het vacuüm van uitgestrektheid. Ik vind dat wonderbaarlijk.

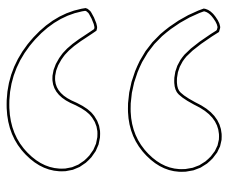
Afstand bestaat tegenwoordig niet. Je bent zo in Amstelveen, Amsterdam en Hoofddorp. Cultuur is voor ons hapsnap: we pakken dat *wat* we kunnen, *waar* we kunnen.

Bedrijventerreinen kunnen meer betekenis krijgen als je mensen betrekt bij hun vormgeving. Betrek mensen bij de ruimtelijke ordening, laat ze naar de polder kijken, laat ze de polder ervaren, het zich toe-eigenen en er betekenis en vorm aan geven.

Culturele instellingen en bedrijfsleven kunnen in Haarlemmermeer meer samenwerken.

Haarlemmermeer heeft dezelfde pioniersmentaliteit als veel Amerikaanse steden: het is altijd een kolonisatiegebied gebleven. Je kijkt altijd vooruit, nooit achterom.

Het korte termijn 'winstdenken' zorgde ervoor dat veel mooie cultuurhistorische dingen verloren zijn gegaan.

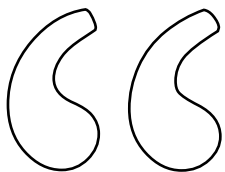
8

High culture is dus moeilijk in een plattelandsgemeente met een pioniersmentaliteit, die modernisering slechts ziet als een proces dat zich louter naar voren beweegt en het verleden als achterhaald of zelfs achterlijk beschouwd. Het bewaren van het oude, het doorgeven ervan leeft dan minder en wordt in de dynamische hectiek vergeten en/of verwaarloosd. Geld verdienen en nuttig produceren is wat Haarlemmermeer altijd heeft bewogen. De eerste high culture was de biebb, daarna kwam de schouwburg. Vanuit dit perspectief bezien kan je zeggen dat Haarlemmermeer een achterstand heeft in te halen. Het economisch belang staat hier altijd voorop. Daardoor is er te weinig aandacht voor cultuur geweest.

Het totaalpakket van wat je er allemaal kan beleven; dat is de meerwaarde van het Cultuurgebouw. Maar een groot gebouw onderhouden is wel een hele opgave.

Zonsondergang over het Kaagmeer, heel bijzonder.

Hoofddorp is het grootste openluchtmuseum van de naoorlogse woningbouw in Nederland.

De uitgestrektheid van de polder, de vergezichten en dan die klontering van kernen.

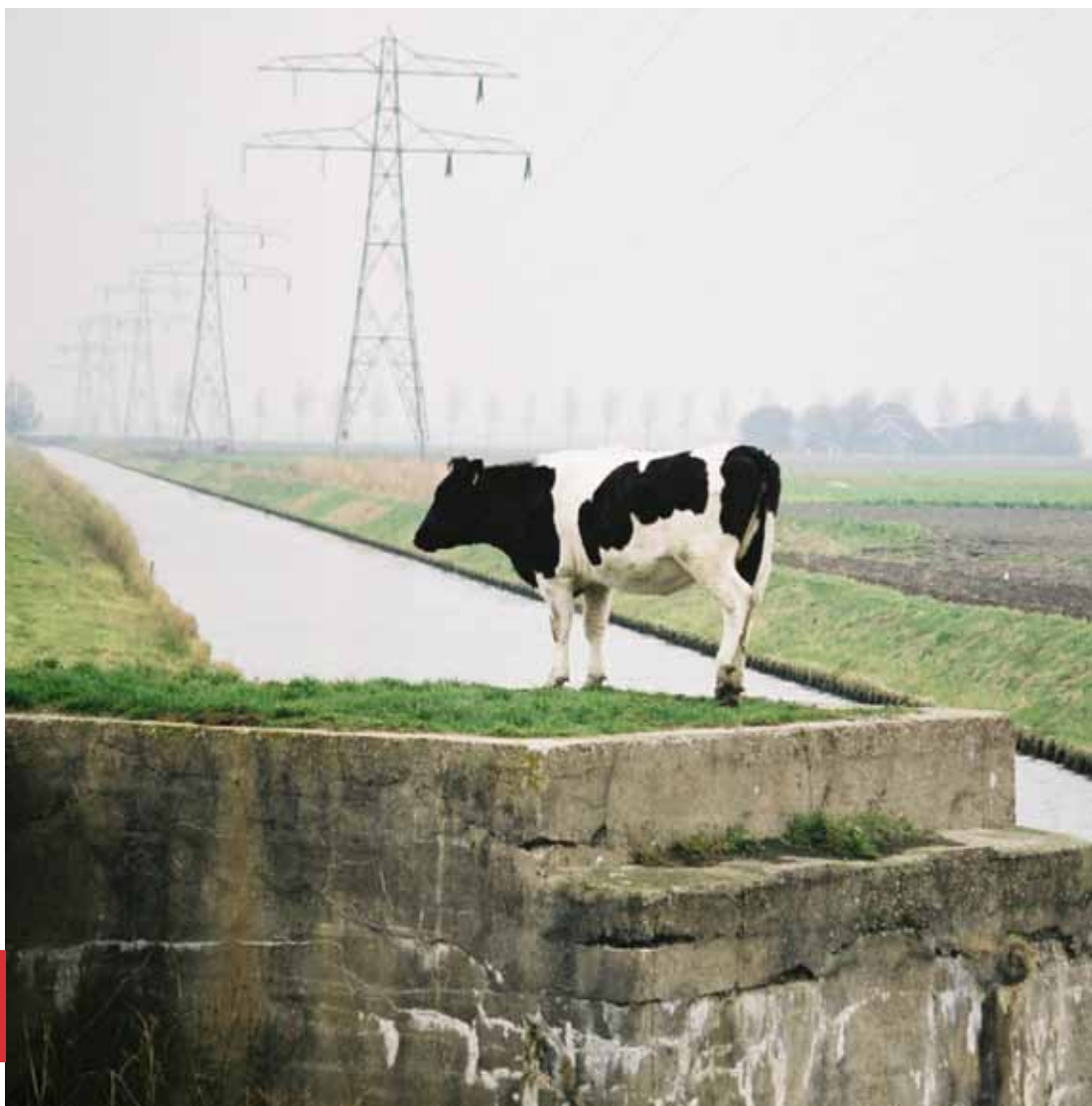

9 **Cultuur als geheel van voortbrengselen/ producten:** niet om te gebruiken of te genieten, maar om te aanschouwen en te ervaren.

“

In Haarlemmermeer moet je de schoonheid
wel leren zien, die zie je niet meteen.

9

Voor mij is cultuur heel erg belangrijk, mijn dagelijkse bezigheid. Ik begrijp heel goed dat voor andere mensen die niet dagelijks ermee bezig zijn het niet altijd even duidelijk is hoe groot de rol van cultuur in hun leven is. Zo komen veel mensen langs het Fort zonder er binnen te komen, zonder te beseffen wat het historische en esthetische belang van het Fort is en toch beleven zij het ook en kunnen ervan genieten als zij er langs fietsen of wandelen.

Die lange Geniedijk altijd weer opnieuw. Er is daar ingegrepen in het landschap. Het contrast tussen menselijk ingrijpen en natuur vind ik er fascinerend.

De Geniedijk, de natuur als onderdeel van de cultuur, dat is prachtig.

De Geniedijk is een mooi lint door Haarlemmermeer heen.

Mooi zijn de oude gebouwen langs de Hoofdvaart. Die oudheid voelt goed, dat hebben de nieuwe wijken niet! Jammer dat die nieuwe wijken geen historie hebben.

Cultuur is alles wat onderdeel uitmaakt van onze beschaving: hoge cultuur en ook lage: dat wil zeggen ook gebruiken, verenigingen en de bebouwde woonomgeving.

Cultuur hoort erbij en verdient een plaats in de gemeente.

Cultuur is het waarnemen en benoemen van mooie dingen.

10 **Cultuur als het beste en hoogste waartoe de mens in staat is: als intrinsieke waarde.**

“

Cultuur is je verwonderen over schoonheid.

Cultuur is het benoemen van het waardevolle.

Heel veel mensen wonen in hun huis, gaan naar school of naar hun werk, voeden hun kinderen op, gaan naar de sportvereniging en daarnaast schijnt er ook nog een stukje cultuur te wezen.

Het is belangrijk dat mensen zich op verschillende manieren kunnen uiten, zichzelf kunnen laten zien aan de wereld.

Ik zou niet zonder cultuur kunnen, het is dat extra in het leven.

Houdt cultuur toegankelijk voor iedereen.

Bezig zijn met je eigen creativiteit maakt iedereen blij.

Al deze betekenissen treffen we ook aan in wetenschappelijk en wijsgerige omschrijvingen en definities van cultuur zoals we in het volgende hoofdstuk 4 laten zien.

Hoofdstuk 4

Cultuur: begrip en verschijnsel ontvouwd

Het woord ‘cultuur’ is een ‘containerbegrip’ waarmee wij uiteenlopende menselijke gedragingen, gebruiken en vormen van samenleven aanduiden. Hiertoe rekenen wij niet alleen producten en bedenksels, voortkomend uit de menselijke hand of geest, maar ook achterliggende waarden die men in een samenleving aanhangt. Zo behoren de ‘hogere’ kunsten (beeldende kunst, muziek en literatuur) tot cultuur, maar ook uitdrukkingvormen van gebruiken, zeden en rituelen van gemeenschappen, zoals feesten, volksverhalen, religieuze riten, en kleding-etikette. Betekenis en inhoud van het cultuurbegrip zijn even veranderlijk als die menselijke gebruiken, waarden, symbolen en structuren van samenleven waarnaar het woord verwijst. Wat we onder ‘cultuur’ verstaan blijkt bovendien samen te hangen met de manier waarop ieder van ons als individu het verschijnsel beleeft en waardeert. Cultuur is namelijk niet slechts iets algemeen of gemeenschappelijks, behorend tot een groep, samenleving of gebied; het is ook iets specifiek en subjectief, dat beleving en identiteit van een individu bepaalt en kenmerkt.

Al deze aspecten in de term ‘cultuur’ spelen bewust of onbewust mee als we het woord in de mond nemen, toepassen of interpreteren. ‘Cultuur’ prijkt met en lijdt tegelijk aan haar overvolle inhoud. De verschillende betekenissen van de term waren er niet allemaal tegelijk; na elkaar ontstaan wisselden zij elkaar af; soms bleven zij naast elkaar

bestaan, dan weer kregen zij een overdrachtelijke betekenis. Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de historische omslagen van het woord ‘cultuur’. We laten ook de betekenislagen zien die in onze tijd domineren en door hun verstrengelde complexiteit soms het zicht vertroebelen.

Betekenisveranderingen in het woord ‘cultuur’: van natuur, via ambacht en kunst, naar beschaving en urbane cultuur

Het woord, afkomstig uit het Latijn, heeft zijn wortels in de Romeinse agrarische samenleving en betekende oorspronkelijk de agrarische *bewerking van het land*. Deze betekenis hoor je nog altijd doorklinken in de Nederlandse uitdrukking ‘een stuk land in cultuur brengen’. Na de Middeleeuwen, vooral in de Renaissance, ging men het woord steeds vaker in overdrachtelijke zin gebruiken voor de *‘bewerking’ of ontwikkeling van ziel of geest*. Vanaf de 17^e eeuw werd ‘cultuur’ zelfs de tegenpool van ‘natuur’: de andere kant van datgene waar het woord zelf ooit aan was ontsproten, het land, de bewerkte natuur. Kreeg ‘cultuur’ allengs de betekenis van het bewerkte, *kunstmatige*, product van menselijke hand of geest, het woord ‘natuur’ behield zijn oude Griekse betekenis: het onbewerkte, dat wat uit zichzelf groeit en bloeit, zonder tussenkomst van god of mensenhand. Dit verse natuur-cultuur dualisme werd vanaf de 18^e

eeuw in de Verlichting vergezeld door een historisch *ontwikkelings-* en *vooruitgangsidee*. Het begrippenpaar natuur<->cultuur werd nu als evenknie van stad<->land ingezet om sociaaleconomische ontwikkelingen te benoemen en te be-/veroordeelen. De menselijke geschiedenis vatte men nu voor het eerst op als een ontwikkelingsproces, waarin elke fase de mens steeds verder weg voerde van een natuurlijke ‘barbaarse’ oerstaat naar een staat van civilisatie en *beschaving*. Elke fase hierin was een stap naar meer verstedelijking, weg van het ongeletterde platteland, weg van ongelijke en onvrije feodale en traditionele verhoudingen en structuren, nu op weg naar een *gecultiveerde, vrije, urbane en moderne samenleving*.

In de late 18^e eeuw groeide evenwel met de Romantiek juist een herwaardering van natuur en het natuurlijke/*authentieke*, het niet kunstmatige. De mens werd zelf opnieuw gezien als onderdeel van de natuur. Jezelf heroriënteren op die authentieke zuivere natuur werd een belangrijke inspiratiebron voor *het scheppen van kunst*. De aandacht voor de ontwikkeling van de geest en van *hogere vormen van cultuur* was in deze periode groot. Tegelijkertijd ontstond er ook belangstelling voor de ontwikkelingsgeschiedenis van volkeren vanuit hun natuurstaat tot een sociaal leven en hun kleurrijke diversiteit aan uitdrukkingsvormen (*volkscultuur en folklore*). De geschiedenis van deze vormingsontwikkeling van mensen, culturen en mensheid als geheel werd minder dualistisch opgevat dan in

de eeuw van de Verlichting. Na de Romantiek kon al wat onderdeel uitmaakte van het ontwikkelingsproces van mens en samenleving tot cultuur worden gerekend. De disciplines *cultuurhistorie* en *culturele antropologie* deden hun intrede. In de 19^e en 20ste eeuw kwamen hier de *cultuursociologie* en *cultuurfilosofie* bij. Cultuur, almaar meer inhoudelijk gevuld, werd aldus object van onderzoek van verschillende wetenschappelijke disciplines. Deze wetenschappen schiepen rond cultuur nieuwe betekenislagen; het begrip won ermee aan schakering en reikwijdte.

Het ontstaan van betekenislagen in het cultuurbegrip: een archeologie van ‘cultuur’

Cultuursociologie

De cultuursociologie nam het dualisme natuur <->cultuur over; zij bezag cultuur als dat wat de mens van het dier en de rest van de natuur onderscheidt. Al wat de mens deed en maakte – gebruiken, ritens, producten en evenementen – behoorde tot de symbolische orde en werd als cultuuruitingen gezien. Het thema cultuur prikkelde sociologen – als onderzoekers van structuur en functie van de samenleving – om uiteenlopende samenlevingsvormen met elkaar te vergelijken.

In de jaren ‘50 en ‘60 van de vorige eeuw laaide in de cultuursociologie het debat op over de afstand

Hoofdstuk 4

tussen *hoge en lage cultuur*, tussen *elite- en massacultuur*. Sociologen konden aan de hand van dit onderscheid niet enkel samenlevingen, maar ook groepen *binnen* een samenleving analyseren. Was deze indeling eerst vooral gebaseerd op economische ontwikkeling of sociale positie, nu deed er ook toe wat het type cultuur en daarbij horende cultuuruitingen waren. Bij elke sociale laag hoorde een specifiek repertoire aan culturele uitingen. Sociologische *cultuurkritiek* op massacultuur en consumen-tisme deed hiermee intrede. Je kon de blik richten op nieuw maakwerk van hand of geest in de samenleving. Maar omgekeerd ook op wat verloren ging, werd afgeschafte of gedumpte op de vuilnis-*hoop* van voorbijgegangene tijd. Wat de ene sociologische stroming namelijk duidde als smaakverlies, als teloorgang van oude waarden en als verpaupering van cultuur, zag de andere stroming als een manier om ongelijkheid in de samenleving te temperen. Met de vernietiging van *oude culturele waarden* ontstond immers de ruimte voor *nieuwe, alternatieve* invullingen, die aan de tot dan toe als ‘ongeciviliseerde’ onderlagen de kans boden om *zich te verheffen*. Deze cultuuruitingen die bij een nieuwe generatie behoorden, dienden minder gefundeerd te zijn op traditionele waarden en sociale uitsluiting; zij moesten kansen bieden voor emancipatie en nieuwe, alternatieve vormen van kunst en cultuur. Het huidige debat in Nederland over cultuur als elite-eigendom is goeddeels te herleiden tot dit sociologendebat. Het ene stand-

punt gaat uit van een vernietiging van authentieke cultuur door massaconsumptie; binnen het andere geldt massacultuur juist als motor voor vernieuwing en opruiming van het oude.

Culturele antropologie

Het beschrijven van cultuurvormen en -uitingen in al hun variatie en diversiteit vormt het hoofdbestanddeel van deze sociale discipline (sociale/culturele antropologie). Aandacht voor *andersheid en uniciteit* onderscheidt haar van de andere sociale wetenschappen. Niet het algemene maar het specifieke staat in haar kennisveld centraal. Cultureel antropologen kiezen als onderzoeksmethode vaker voor participerende observatie en voor intensieve communicatievormen. Elke aangetroffen concrete culturele uitdrukking vormt behoort tot één ontwikkelingsfase van culturen en samenlevingen; zij wordt gezien als één mogelijkheid uit een baaiert aan keuzen van mensen.

Door de uitbreiding van het cultuurbegrip naar andere samenlevingen dan alleen de Westerse en door naast meer verheven ook *alledaagse* uitdrukkingvormen tot cultuur te rekenen trekt deze antropologie de angel uit het sociologische debat over hoog en laag. Hoe meer cultuur ‘buiten op straat’ in plaats van ‘binnen in musea’ en dus in de alledaagsheid van mensen aanwezig is, des te minder het hoog-laag probleem speelt. De vraag: wie behoort cultuur toe? kan dan niet meer

hiërarchisch beantwoord worden door te verwijzen naar een specifieke sociale groep, elite of politieke groepering. Cultuur wordt dan *van en voor iedereen*.

Cultuur, economie en stedelijke ontwikkeling

Aan het eind van de 20ste en begin van de 21ste eeuw treffen we beide vooruitgangspolen ‘cultuur’ en ‘stad’ – sinds de Verlichting al verder met elkaar vermengd – steeds vaker in samenhang aan. Samen vind je ze zowel in sociologische, planologische als in economische analyses van stad en verstedelijking. In recente analyses van stadsontwikkeling relateert men de ontwikkeling van steden en hun economische vooruitgang steeds vaker aan de funderende *aanwezigheid van cultuur* in de stad en aan een ruime aanwezigheid van de ‘creatieve klasse’.

De Amerikaanse socioloog Richard Florida noemde recent cultuur *de motor van het economische succes van een stad* en het welzijn en welbevinden van haar inwoners⁵. Florida betoogt dat economische ontwikkeling en welvarende steden in ons ICT-tijdperk vooral afhankelijk zijn van hun vermogen om een hele specifieke groep mensen te trekken: de creatievelingen. Tot deze groep rekent hij wetenschappers en hoogleraren, maar ook kunstenaars en nerds. Stedelijke concentraties hebben volgens Florida niet slechts met werkgelegenheid

van doen maar vooral ook met de aanwezigheid van cultuur! Hoe meer cultuur des te aantrekkelijker een stad voor hoogopgeleiden. Hoe meer hoogopgeleiden de stad aantrekt – voor kenniseconomie cruciaal – des te meer de stad floreert. Hoewel Florida’s analyse over de noodzakelijke aanwezigheid van deze ‘creatieve klasse’ voor welvarende steden (ook) sterk is bekritiseerd, kregen zijn ideeën aanzienlijke invloed op het denken over het verband tussen economie en urbanisatie.

Zowel economen als stedenbouwers, maar ook politici en beleidsmakers voeren de laatste twee decaden – soms zonder het te weten – op Florida’s kompas. Zo ook in Nederland. In de *Atlas van de gemeenten* nemen Gerard Marlet c.s. Florida’s ideeën over en passen ze toe op een aantal Nederlandse steden en grote gemeenten. Zij sluiten hierbij wel even de ogen voor het feit, dat niet alle 50 grootste gemeenten van Nederland steden van hetzelfde kaliber zijn. Ook hier krijg je weer de veronderstelde samenhang gepresenteerd tussen ‘cultuur’ en ‘stad!': “...maar de stad wint het van het platteland”⁶. Deze uitspraak doen de schrijvers vanuit de veronderstelling dat mensen nu – door welvaart en transport – meer dan ooit tevoren zelf hun woonplaats kunnen kiezen. De esthetiek van de historische binnenstad en het aanbod van live evenementen: om deze dingen te kunnen beleven is het zaak er dichtbij in de buurt

5 Zie zijn veel gelezen boeken *The Creative Class* (2002) en *The Next American City* (2007).

6 *Atlas voor gemeenten* (2011, p.11).

Hoofdstuk 4

te wonen, aldus de schrijvers van deze Atlas. Dit wordt door hen als verklaring aangedragen voor het huidige succes van een aantal Nederlandse steden.

Florida's analyse van de rol van de creatieve klasse in stadsontwikkeling en economische groei is gebaseerd op empirisch materiaal, afkomstig uit een aantal grote Amerikaanse steden zoals Detroit en Pittsburgh. Alvorens echter het resultaat van zijn denken op Nederlandse steden toe te passen dient men in ieder geval toch bij voorafgaande vragen stil te staan.

- Zijn steden, hun economieën, economie-aanjagende groepen en vormen van cultuur wel adequaat met elkaar te vergelijken? Deze vraag wordt des te prangender als het niet over traditionele, 'klassieke' steden gaat maar over stedelijke structureren, die verspreid liggen over een groot gebied, in het hart van stedelijk weefsel gesitueerd, met mengvormen van stad en land (zoals in onze gemeente het geval).
- Is het aantrekken van een creatieve klasse – zoals door Florida gedefinieerd en door Marlet c.s. kritiekloos overgenomen – even noodzakelijk voor economische ontwikkeling? Zijn leefbaarheid en evenwichtige, aantrekkelijke stedelijke ontwikkeling in Nederland en Haarlemmermeer even noodzakelijk als voor de Amerikaanse steden, die in Florida's onderzoek centraal stonden?

Wat in de *Atlas van de gemeenten* niet voldoende tot uitdrukking komt, hoewel de spil van Florida's

inzichten is, dat cultuur niet slechts als brandstof van de economische motor moet worden gezien. Gegeven een bepaald welvaartspeil wordt de groep die het meest bijdraagt aan verandering en ontwikkeling (de uitvinders en veranderaars van die samenleving) ook aangetrokken door intrinsieke waarden, door schoonheid, door authenticiteit, door zaken die de wispelturigheid van mode en commercie weten te doorstaan. Kenmerken kortom, die we vaak toeschrijven aan objecten die als 'kunst' of 'cultuur' worden bestempeld.

Cultuurfilosofie

De cultuurfilosofie kiest nog een heel andere benadering. De Engelse filosoof Roger Scruton⁷ merkt in een zoektocht naar wat cultuur eigenlijk is op, dat het noch wetenschap noch een vaardigheid is. Hij noemt het een vorm van emotionele kennis die ons identiteit verschaft en een antwoord geeft op de kwetsbaarheid van het bestaan. Als we ziek, eenzaam, ongelukkig zijn biedt cultuur ons troost, hoop en herkenning. Cultuur en tijd hebben een intrinsieke relatie. De objecten die de mens *tijdens werktijd* produceert zijn geen cultuur; dat noemen we werken, ondernemen, iets dat vooral bijdraagt tot welvaart; het betreft het maken van nuttige en bruikbare dingen. Het maken of genieten van mooie dingen daarentegen, los van werktijd en zonder direct nut; dat noemen we kunst en cultuur.

⁷ Scruton, R. *Culture Counts*,...

Cultuur is bij uitstek iets dat bij vrije tijd hoort, bij het moment waarop we *niet* iets moeten, maar we iets doen omdat wij daarvan genieten en daar ook beter en wijzer van worden. Waarden zoals schoonheid, waarheid, bestendigheid worden door mensen met uiteenlopende achtergronden gematerialiseerd: cultuur is gestolde geest. Materieel maar ook 'levend', doordat de dimensie tijd erin vervat blijft. Hierdoor kan een cultureel object, afkomstig uit welk tijdperk of cultuur dan ook, (opnieuw) betekenis krijgen voor iemand uit een andere tijd of cultuur. Hierdoor is het mogelijk om van een literair of muzikaal werk, in verschillende historische fasen, uiteenlopende interpretaties te bedenken zonder dat het werk 'zelf' aan waarde inboet. Cultuur is altijd historisch; niet omdat het altijd oud of traditioneel is, maar omdat het als uitdrukking van de menselijke geest de herinnering van de soort en de mogelijkheid van het individu in zich verenigt. Daarom gaan cultuurhistorie en cultuurfilosofie over oude, behouden waarden uit het verleden, maar ook over uitdrukkingen in het heden én over verandering, dynamiek en een potentiële toekomst.

Cultuur kan ook gelden als uitdrukking van *het beste waartoe de mens in staat is* (Scruton). In de cultuurfilosofie beziet men haar als een intrinsieke waarde. Net zomin als een mensenleven is zij in een prijs uit te drukken. Keuzen, gemaakt in het cultuurbeleid, dienen vanuit dit perspectief – veel meer nog dan op

andere beleidsterreinen – uitgewogen keuzen te zijn. Dat wil zeggen: niet primair op financiële mogelijkheden en uitgaven gebaseerd, hozeer deze middelen de beleidsmogelijkheden ook inkaderen. Wanneer waarden intrinsiek zijn dienen beleidsbesluiten vooral beargumenteerd op basis van hun effecten op: de ontwikkeling van een individu in verschillende leeftijdsfasen, op de uiteenlopende groepen en leefgemeenschappen in een samenleving, op de esthetische waarde van de woonomgeving, en op het koesteren en behouden van het historisch waardevolle. Cultuur garandeert immers de overdracht van waarden tussen generaties. Zij stimuleert nieuwe generaties om leunend op het waardevolle van hun voorgangers hun eigen nieuwe uitdrukkingvormen te verkennen en te ontwikkelen.

Cultuur is vanuit cultuurfilosofisch perspectief niet zozeer een economische motor als wel de aanzet tot hogere menselijke waarden en beschaving. Cultuur biedt mensen de mogelijkheid om zich door aankleding van de omgeving aan een plek te binden. Vorm-arm blijven, geen authentieke gedaante krijgen is een probleem waar alle nieuwe gebieden zonder cultuurhistorie of esthetische kwaliteit mee te maken hebben. Mensen houden nu eenmaal niet van een leeg blad (*tabula rasa*). Het geeft een gevoel van thuiskomen wanneer er in een open gebied toch al iets in vorm aanwezig is, wanneer je voelt dat anderen je daar zijn voorgedaan, en er hun spoor hebben achtergelaten.

Hoofdstuk 5

Atypische stedelijkheid en nieuwe dynamiek in natuur/cultuurbeleving

Wil de ruimte zich tot landschap ontwikkelen dan is daar een wijde blik voor nodig.⁸

De stad wint in onze gemeente, maar ook wereldwijd, steeds meer ruimte en grond van platteland en natuur. Dit mega-urbanisatieproces, met navenante transformatie van sociale verhoudingen en culturele uitdrukkingsvormen, houdt echter **niet** in: een zuivere inwisseling van natuur/land door cultuur/stad of van traditionele gemeenschaps- en cultureel leven door moderne kosmopolitische leefstijlen. Dit proces veroorzaakt veeleer verschuivingen, veranderingen, vermenging en zelfs omkeringen binnen de traditionele dualismen: stad/land en natuur/cultuur. Verstedelijking kan dan ook gaan betekenen ‘cultivering van land tot park’ of tot ‘groene stadsheid’. Modernisering van leefstijlen kan dan ook inhouden terug naar oude gebruiken, die teloor dreigen te gaan. Een gemeente met een atypische stedelijke structuur zoals Haarlemmermeer kan niet adequaat benoemd en begrepen worden vanuit het traditioneel stad-plattelanddualisme. Haar cultuur is evenmin te duiden vanuit de tegenstelling: natuur/cultuur.

Het platteland is namelijk voor de stad wat de natuur voor de cultuur is⁹: de andere pool, datgene van waaruit het voortkomt en waartegen het zich afzet. In zijn *Filosofie van het landschap* laat Ton Lemaire zien hoe intrinsiek stad en land in de loop van de laatste drie eeuwen met elkaar verbonden zijn geraakt.

De stad heeft het land verafschuwd maar er tevens mee gedweept, en misschien hangen deze twee tegenstrijdige houdingen in de grond wel met elkaar samen. Misschien dat in de dubbelzinnige instelling van de stedeling ten opzichte van het platteland – een eigenaardige mengeling van trots en vertederling – nog iets openbaart van het besef dat in laatste instantie de stad uit het land afkomstig is en door zoveel generaties geduldige boeren mogelijk is gemaakt. (161)

De mengvormen van stad én land en van natuur én cultuur, die de meest recente ontwikkelingsfase van verstedelijking typeren, bepalen ook de eigenheid van de gemeente Haarlemmermeer. Ook hier verflauwt de strakke grens tussen natuur en cultuur. Wat ooit industrieel (want door stoomgemalen drooggepompt) geproduceerd landbouwgrond werd en de basis vormde voor de ontwikkeling van de polder, krijgt naarmate het verstedelijkingsproces om zich heen grijpt, steeds meer potentie als groen woongebied, als cultuur/natuurlandschap en als aantrekkelijk recreatiegebied in de metropooldelta Amsterdam.

⁸ Ton Lemaire, *Filosofie van het Landschap*. P. 15

⁹ Ibid.

Menging van stadse en dorpse bouwvormen, diversiteit van hier levende gemeenschappen, nabijheid van kosmopolitische metropolen, met Schiphol als toegang tot de wereld, maken van dit gebied een economisch dynamische en bruisende omgeving, maar – in potentie – ook cultureel divers en aantrekkelijk. Deze mengvormen van stad/land en natuur/cultuur bieden de kans om meer traditionele gemeenschappen met hun in de oude polder gewortelde historie en verhalen met nieuwe inwoners uit omliggende steden dichtertot elkaar te brengen en bij alle diversiteit en variatie te laten samenleven in dat ene gebied, omgeven door die kronkelende Ringvaart in het hart van de Randstad. Wandelend, fietsend of rijdend door de polder tref je in Haarlemmermeer de cultuur/natuur- mengvormen overal aan. Het jonge groene land wordt hier steeds weer door het oude water vergezeld en wijst er, zelfs in de verstedelijkte gebieden, nog steeds op dat dit sobere, langgerekte en hoekig landschap *gemaakt land* is. In een interview met Joris Jansen geeft kunstenaar/fotograaf Theo Baart aan hoe dit sobere, geordende en gemaakte samengaan van land en water hem inspireerde om *de ruimte* als hoofdthema in zijn werk te kiezen.

Opgroeien in een polderdorp met de van iedere overvloedigheid ondane naam 'Hoofddorp' hielp. Fietsen naar school langs een strakke poldervaart met een berm zo smal dat er geen boom kon groeien, – die strook land ging af van vruchtbare landbouwgrond – wees je erop dat land geld kost.

Voor frivoliteiten moest je naar de stad; en dat deed ik graag. Opgroeien in een 'gebruikslandschap' waar land en gebouwen ondergeschikt waren aan het nut dat ze hadden, heeft mij op het spoor gezet van de thematiek van mijn werk: hoe richten we onze ruimte in.

Haarlemmermeers land is 'dubbele' cultuur: in de oude betekenis van bewerkt land én in de modernere van 'gemaakt landschap'. Waar het voormalige water niet meer zichtbaar is wordt het wel steeds vaker voelbaar naarmate het gebied woonstee voor stedelingen is geworden, die het als groen, natuur en daarmee als 'stedelijk park' zijn gaan zien en gebruiken. Het gemaakte land(schap), ooit bedoeld als productiegrond, heeft op zijn beurt zelf natuur voortgebracht. De gemaakte 'natuur' valt je in Haarlemmermeer evenmin direct op als de erin verscholen cultuurhistorie. Toch kan je, de ogen geopend, haar overal aantreffen: op bedrijventerreinen, midden in het centrum, in de ontstane geologische lagen door afgraving en inpoldering. Haarlemmermeer is met mensenhanden gemaakt; haar natuur is hierdoor van cultuur doortrokken, het maakt onderdeel van haar ontstaansgeschiedenis en kan ook haar toekomst gaan bepalen. Voormalig productiegrond kan hier park worden, maar een sleets bedrijventerrein kan ook weer omgeturnd tot een innovatief, duurzaam natuurgebied.

In Haarlemmermeer naar cultuur kijken en cultuur ontdekken houdt in: alle lagen van de betekenis

Hoofdstuk 5

van het woord in ogenschouw nemen, in staat zijn om bestaande dualismen en tegenstellingen op te heffen, maar ook over beleidsgrenzen en ruimtelijke en sociale disciplines heen kunnen stappen. Pas dan wordt duidelijk dat bijvoorbeeld het ontwerpen van een metropolitaans park niet louter een ruimtelijke opgave betreft, maar ook de kans biedt om Haarlemmermeerse cultuurhistorie binnen de metropoolregio te reactiveren. Dat hier vernieuwen en ontwikkelen ook steeds (her)ontdekken kan betekenen. Dat de Calatrava-bridgen avant-garde architectuur zijn die de levensader van de oude polder, de Hoofdvaart, accentueert en nieuw leven kan inblazen. Dat oud, traditioneel en historisch ook inhoudt: nieuw, modern, dynamisch en toekomstgericht.

Uit gesprekken met inwoners en cultuurspecialisten werd duidelijk hoezeer de behoefte aan menging van oud en nieuw ook bij hen leeft. De hier geboren en getogen inwoners zijn weliswaar meer gericht op het behouden en beheren van het (waardevolle) bestaande; de nieuwkomers daartegenover lijken meer open te staan voor dynamiek en verandering. Toch vinden ze elkaar in de behoefte aan verbinding en vermenging van alle genoemde tegenstellingen. Een aantal geïnterviewden verwoordde dit verlangen als volgt:

Door verstedelijking gaat de identiteit van Haarlemmermeer niet verloren, maar hij verandert natuurlijk wel. Ook de

behoefte aan nieuwe vormen van cultuur doet daarmee intrede. Het is zaak om dit goed te huisvesten zodat de verandering geen verlies van identiteit, maar juist een verrijking ervan betekent.

Er is behoefte aan zowel oude als nieuwe lokale cultuur. En er is ook nog heel veel onontgonnen en nog niet ontdekt. De nieuwe inwoners weten – wonend op hun eilandje op Floriande – vaak niet dat er naast hen een dorpje ligt geheten Beinsdorp met een eigen dorps- en cultureel leven, met een klein muziekfestival met lokale bandjes. Dit soort lokale culturele uitingen geven Haarlemmermeer haar identiteit; het zijn de spannende boekjes van de Haarlemmermeerse cultuur. Het is heel belangrijk dat we de kleine dorpen hun cultuur laten behouden, maar het grote geheel is ook belangrijk, het wij-gevoel uitdragen.

Vragen naar de behoefte van mensen kan een beperkt beeld geven, want veel mensen weten niet wat er allemaal is. De streekmarkten die zijn de oude lokale cultuur bij uitstek. De nieuwe lokale cultuur bestaat uit bijvoorbeeld Meerlive of Cultuurgebouw. Meerjazz is heel speciaal, daar zie je dat oud en nieuw samen genieten van Jazz. Daar zie je ook verschillende generaties naast elkaar genieten.

Dit verlangen naar mengvormen tussen stad en land, natuur en cultuur, oud en nieuw, traditionele gemeenschappen en moderne leefstijlen kwamen we gedurende dit onderzoek naar lokale cultuur niet alleen tegen tijdens de groepsgesprekken met inwoners en hier werkzame cultuurspecialisten

en kunstbeoefenaars, ook in de geraadpleegde wetenschappelijke literatuur trof ons de metamorfose binnen genoemde traditionele dualismen.

In zijn werk *Megapolis*, biedt filosoof Bakker een analyse van de implicaties van de meest recente ontwikkelingsfase van verstedelijking in Westerse samenlevingen voor mens en wonen in een (post)moderne tijd. Hij beschrijft de teloorgang van het onderscheid stad en land en de daarmee weer opkomende behoefte aan het teloorgegangene land en natuur bij de nieuwe stedeling als volgt:

De nieuwe stedeling krijgt drang en nostalgie naar het verloren land. De nieuwe agrariër wordt beheerder van groen en gecultiveerde natuur en behoudt een aantal intrinsieke waarden, die voor de dynamische, beweeglijke steeds vaker van een plek losgeraakte stedeling weer een habitat en een thuisgevoel moet bieden.

In zijn meer recente boek *Grond* bekijkt Bakker dit mega-urbanisatieproces vanuit de andere pool van het dualisme, vanuit het land. De moderne mens noemt Bakker gronde~~loos~~, losgeraakt van zijn geboortegrond, wonend in een *stenen* wereld; op geen enkele manier meer leeft hij met zijn poten in de modder: op speellandjes, boerenland of dodenakker. Hij is geen nomade meer, wel forens. Voor Bakker is daarmee niet alleen aan welvaart gewonnen; er is ook veel verloren gegaan, want 'we zijn stoffelijke wezens en ons geestelijk geluk hangt

samen met de wijze waarop we dat accepteren'. Hij houdt ook in dit boek weer een pleidooi voor het hernemen en herontdekken van het oude en traditionele dat ons aan de grond bindt.

De grond is de geschiedenis; zo rusten we letterlijk in en op de tijd, ook wij, stadsmensen

In deze transformaties tussen enerzijds stad en land en anderzijds natuur en cultuur is Haarlemmermeer met haar afwijkende geschiedenis en ontwikkeling in zekere zin bevoorrecht. Door haar hybride kenmerken heeft zij diverse combinaties van stad/land en natuur/cultuur in haar nieuwe stedelijkheidsstructuren gehuisvest. Om ook in de nabije toekomst zowel traditionele als (post)moderne inwoners een aantrekkelijke verblijfplek te bieden dient de virtuele natuur/cultuurrijkdom in Haarlemmermeer meer uit de schulp te kruipen. Haarlemmermeer als plek waar niet alleen werken en wonen maar ook intrinsieke waarden, zoals esthetiek in de omgeving, gemeenschapsgevoel en individuele ontwikkeling aanwezig en mogelijk zijn. Dit veronderstelt dat nog té verborgen, onvoldoende beheerde of weinig expliciet gemaakte aanwezige mengvormen van natuur/cultuur in hun oude en nieuwere gedaante weer tevoorschijn worden gehaald in taal, beeld en in activiteiten.

Al deze urbane, sociale en culturele ontwikkelingen die ook de eigenheid van Haarlemmermeer

Hoofdstuk 5

beïnvloeden en bepalen bieden kansen om het cultuurbeleid in de gemeente zowel smal als breed op te zetten en in te kleuren. Men kan subsidies verlenen aan instellingen die het cultuuraanbod goed afstemmen op de behoefte van de huidige inwoners. Zorgen voor duidelijke en actuele informatie over het culturele aanbod binnen de eigen gemeentegrenzen en in de nabije omgeving. Men kan evenwel cultuurbeleid ook een bredere scope geven en aandacht opeisen voor cultuur en cultuurhistorie bij grote ruimtelijke ontwikkelingen, bij het beheer en onderhoud van de openbare ruimte. Men kan sturen op meer aandacht voor bestaande cultuurhistorie en nieuwerwetse cultuuruitingen bij de ontwikkeling van mensen in het onderwijs en in cultuur- en kunstinstellingen. Zodoende kan cultuurbeleid het ruimtelijke beleid in de gemeente versterken door ruimtelijke ontwikkeling, beheer en onderhoud van openbare ruimten en landschappen te verbinden met natuur/cultuurhistorische waarden. Het cultuurbeleid kan als bemiddelaar tussen stad én land en natuur én cultuur bovendien ook bijdragen aan een gevoel van *eenheid in diversiteit* tussen oudere, traditionele gemeenschappen in de kleine kernen langs de Ringvaart met hun rijke cultuurhistorie en de nieuwere wijken met nieuwe leefstijlen en andere cultuurbehoeften.

Hoofdstuk 6

Cultuur als hoog versus laag of als ontwikkeling

All children are born artists, the problem is to remain an artist as we grow up.

Picasso

In de jaren vijftig van de 20ste eeuw werd net als nu, in 2011, de strijd om cultuur gestreden over de vraag wie cultuur eigenlijk toebehoort. Is het als intrinsieke menselijke waarde, van en voor iedereen of enkel van een kleine sociale groep, een elite? Lange tijd bepaalde de sociale laag waarin je als individu werd geboren je toekomstige sociaal-economische positie en ook je culturele smaak.

Elke sociale laag had zijn eigen culturele voorkeuren en uitdrukkingvormen. Na de jaren vijftig van de vorige eeuw kondigden sociologen steeds luider het verdwijnen aan van de wetmatige samenhang tussen sociale klasse/laag en kunst- en cultuursmaak.

In een samenleving waar onderwijs ook toegankelijk zou worden voor getalenteerde kinderen uit lagere/middenklasse zouden ook zij vaker hogere vormen van kunst en cultuur gaan waarderen en genieten. Cultuur zou zo steeds meer een vrije keuze zijn van individuen en niet langer enkel weggelegd voor een bevoorrechte elite. Kiezen voor lagere vormen van kunst en cultuur zou niet langer gelden als minder verfijnd, maar gewoon uitdrukking zijn van een individuele subjectieve smaak.

Avant-garde stromingen zoals Futurisme, Constructivisme en Surrealisme waren al vroeg in de 20ste eeuw begonnen met de ondermijning van het onderscheid tussen hoog en laag in de kunst. Na de jaren vijftig sloten stromingen, zoals Popart (Popular Art!) en Postmodernisme daarbij aan. Toch blijkt het debat over hoog en laag in de kunst en in de cultuursmaak allerm minst een afgesloten zaak. Aan het begin van de 21ste eeuw laait het opnieuw in alle hevigheid op.

In zijn hoofdwerk *La distinction. Critique sociale du jugement* liet de Franse socioloog Pierre Bourdieu eind jaren zeventig al zien, dat anders dan je zou verwachten smaak niet primair iets individueels of subjectiefs is, zelfs niet in 'open' samenlevingen. Smaak hangt sterk af van de gewoonten thuis, van kind af aan opgedaan. Bourdieus smaakanalyses beperken zich niet tot hogere kunstvormen zoals muziek, literatuur of theater, maar betreffen ook kledinggebruiken, kookstijl, tafelmanieren, etc. Hij concludeert dat hoewel sociale stijging in open samenlevingen steeds gemakkelijker is en ook vaker voorkomt, kinderen uit lagere milieus toch niet soepeler doordringen tot de hogere sociale groepen; elites blijken minder poreus dan sociologisch voorspeld. De hogere sociale lagen willen zich nog steeds onderscheiden van de lagere en kiezen er steeds vaker voor dat te doen via (culturele) smaak. Banen, goede posities en netwerken: voor het veroveren ervan is het

nog steeds relevant om te behoren tot een groep met een bepaalde smaak, die zich juist daarin van anderen onderscheidt. Sociale ongelijkheid blijkt taaier, hardnekkiger dan verondersteld. Zij wordt aan het eind van de 20ste eeuw steeds vaker via smaak, leefstijl en status bestendigd, aldus de Franse socioloog.

Recent Nederlands onderzoek onderschrijft Bourdieus stelling. Culturele smaak hangt samen met opleiding en de sociale laag waartoe je behoort of bent gaan behoren; maar minstens zo sterk werkt erin door wat je thuis van je ouders hebt meegekregen (Hoeven, 2005: 23). Het *onderrwijs* is dus voor getalenteerde kinderen uit de lagere sociale groepen dé manier om in aanraking te komen met kunst, cultuur, manieren en omgangsvormen (sociale vaardigheden), nodig om een betere positie in de samenleving te verwerven. Bij kinderen en jongeren valt de meeste ‘winst’ te behalen. Tenminste wanneer we cultuur bezien als ontwikkeling en niet als voorkeurssmaken die aan één sociale laag vastkleven. Wie als kind op jongere leeftijd met meerdere cultuurvormen in aanraking komt, blijft ook op latere leeftijd cultureel actief, zo laat onderzoek steeds opnieuw zien.

Hoewel in Nederland sinds midden jaren negentig van de vorige eeuw cultuureducatie een speerpunt is, krijgen culturele en creatieve vakken in het curriculum niet al te veel aandacht. Rekenen en taal

in het basisonderwijs en wiskunde en moderne talen in het middelbaar onderwijs nemen steevast een veel belangrijker plaats in het onderwijsprogramma van kinderen en jongeren dan creatieve vakken. Kinderen uit lagere sociale milieus, die thuis minder cultuur – hoog én laag – krijgen aangeboden, trekken als het gaat om hun creatieve ontwikkeling aan het kortste eind. Ironisch genoeg geven schooltypen met veel kinderen met hoog-opgeleide ouders, zoals vrije scholen of gymnasia, juist extra aandacht aan deze vakken. Ook binnen het onderwijs dus een bestending van hoog en laag in sociale groepen en culturele uitdrukkingsvormen.

Cultuureducatie in Haarlemmermeer zou enigszins kunnen ontsnappen aan deze hoog-laagparadox van sociale laag en culturele smaak door in onderwijsprogramma’s *juist lokale* cultuur extra aandacht te geven. Door kinderen en jongeren via de scholen bewuster te maken van cultuur in de *eigen* buurt en *eigen* woonomgeving en hen die te laten beleven kunnen zij laagdrempelig in aanraking komen met cultuur. Cultuur nu niet ver weg, opgesloten in een museum, maar dicht bij huis in de openbare ruimte.

De bestaande cultuur in de openbare ruimte meer accentueren en markeren, de verhalen die het gebied en haar mensen rijk is bekendheid geven, bieden mogelijkheden om de gemeente

Hoofdstuk 6

meer kleur en karakter te verschaffen. De eigenaardige cultuurhistorie van de poldergemeente met haar mengvormen van stad en land en van cultuur en natuur biedt de mogelijkheid om cultuur/natuurbeleving, recreatie en cultuureducatie met elkaar te verstrengelen. Kinderen, jongeren, maar ook nieuwe en hier al langer wonende inwoners zouden zich zo meer of sneller de identiteit van hun woonplek eigen kunnen maken en zich meer verbonden voelen met andere, hier woonachtige groepen en leefgemeenschappen.

Kortom, cultuur zowel hoog als laag, zowel oud als nieuw, zowel verleden als toekomst: cultuur als ontwikkeling van elke individu, ongeacht sociale laag of thuissituatie: cultuur van en voor iedereen.

Hoofdstuk 7

Conclusies: de staat van cultuur in Haarlemmermeer

1. Prioriteiten stellen in het cultuurbeleid kan niet zonder een heldere ordening van culturele verschijnselen in de meest brede zin van het woord: van de blaaskapel in een gehucht tot Meer jazz op het plein; van dorpsfeest tot Mysteryland, van klassiek kamerconcert in het cultuurgebouw tot aan gemalen, forten en polderlandschap. Beleidsmatig denkt men bij cultuur vaak aan cultuurparticipatie en – consumptie of aan de hoeveelheid culturele voorzieningen. De huidige rangschikking en subsidiëring van dergelijke culturele uitingen is historisch gegroeid en afhankelijk van de mate waarin verenigingen/subsidieanten aan de weg timmerden en van beschikbare publieke middelen. Herijking van het lokale cultuurbeleid biedt gelegenheid om cultuur in Haarlemmermeer opnieuw te bezien en de bestaande diversiteit aan culturele uitingen opnieuw in te delen. Dit kan leiden tot een andere manier van prioriteitstelling en subsidieverlening. Op een subtielere manier naar cultuur kijken houdt in dat halfverborgen, vergeten of zelfs onvermoede verschijnselen aan het licht kunnen komen. Anders kijken is anders zien, is anders indelen, is ook anders kiezen.
2. Wanneer men een uitspraak wilt doen over de stand van zaken van cultuur in Haarlemmermeer is het niet toereikend om staaltjes te geven van actieve deelname aan cultuur of museumbezoek. Tot cultuur in Haarlemmermeer behoren ook de transformatie van water in land en van bodem in landschap, van uiteenlopende levenswijzen en beroepsuitoefening, maar ook dorpsgebruiken en wijkfestiviteiten.
3. In een ruimtelijk gespreid gebied – in het hart van de Randstad – dient men breed geschakeerd over cultuur en cultuurbeleid na te denken.
4. In een gebied dat atypisch stedelijk is en mengvormen kent van stad en platteland dient cultuur *historisch* te worden bezien en geanalyseerd, dat wil zeggen in alle tijdsdimensies: verleden, heden én ook toekomst. Tot Haarlemmermeerse cultuur dien je namelijk te rekenen: oude boerderijen én postmoderne bruggen; archeologische vondsten én echte toekomstmuziek (Park 21); idyllische dorpen aan de Ringvaart én nieuwe Vinex-wijken.
5. In een gemeente, gelegen in hartje Randstad, dien je bij het inventariseren van de aldaar aanwezige cultuurvoorzieningen ook over de eigen gemeentegrenzen heen te kijken. Soms direct over de Ringvaart – zoals bij sommige *historische kernen* en *contrastdorpen*, die in feite dubbeldorpen vormen met kernen aan de overkant; dan weer op regionaal niveau rekening houdend met het rijke culturele aanbod in onze omgeving.
6. Daar waar cultuur direct geënt is op de ontstaansgeschiedenis van de polder, in de open lucht aanwezig, en de openbare ruimte

inkleurt, is zij niet enkel esthetisch waardevol, maar draagt zij ook bij tot de eigenheid en identiteit van de gemeente.

7. Er zijn momenten in het cultuurbeleid waarop concentratie en kwantiteit in het draagvlak een goed argument zijn, zoals bij het Cultuurgebouw. Omgekeerd geldt dat het bijzondere van het kleine articuleren, het behouden en koesteren van al langer hier huizende tradities juist een adequate richtlijn kan zijn.
8. Een stad rijk aan cultuur trekt hoogopgeleiden aan. De veronderstelde relatie tussen het aantrekken van deze creatieve klasse en economische dynamiek (Florida en Marlet) speelt zich af op het schaalniveau van de metropoolregio; en dient dan ook op dat schaalniveau te worden gezien, berekend en beredeneerd. En niet op dat van Haarlemmermeer! De Ringvaart als bestuurlijke grens is in Haarlemmermeer geen culturele afgrenzing. Voor wie in Hoofddorp woont ligt het Amsterdams concertgebouw, in reistijd, dichterbij dan voor sommige Amsterdammers. Cultuurbeleid springt, net als bij economie en verkeer, steeds over zijn (gemeente)grens heen.
9. Van alle ontwikkelingsfasen van de poldergeschiedenis vind je op haar grondgebied culturele uitingsvormen. Voorbeelden hiervan: Cruquius, Historisch Museum Haarlemmermeer, oude boerderijen, het Oude Raadhuis, het Polderhuis, treinstation Oud-Hoofddorp, Schiphol, Calatrava-bruggen.

Het articuleren van deze momenten in Haarlemmermeerse geschiedenis verdient een plek in het cultuurbeleid. Zichtbaar maken van deze eigen geschiedenis en daaraan publieke bekendheid geven maakt in Haarlemmermeer ook onderdeel uit van het cultuurbeleid.

10. Haarlemmermeer heeft, met haar betrekkelijke korte geschiedenis “als land”, opgekomen als verpolderd water, op traditionele steden in cultureel opzicht nadelen. Maar ook voordelen: het is een dynamisch gebied, in voortdurende verandering, waar leefstijlen, gebruiken en evenementen uit een ver verleden zich vermengen met nieuwe, uit de omliggende steden geïmporteerde. Het gebied – zelf product van de menselijke hand en geest – vertoont alle fasen van een spannende transformatie van water en land naar atypische vormen van urbaniteit. Dynamiek en diversiteit in stand houden en bewaren, maakt de gemeente tot aantrekkelijk woongebied voor de traditionele inwoners, voor in suburbane en Vinex-wijken wonende nieuwe gezinnen, maar ook voor aan te trekken of te behouden ‘creative class’, ook al is deze laatste in Haarlemmermeer nog pas sporadisch aanwezig.
11. Sociale verschillen en wrijvingen tussen groepen, een open discussie over identiteit en intolerantie ten opzichte van etnische minderheden zijn evenals culturele diversiteit volgens zowel economen als sociologen onontbeerlijk

Hoofdstuk 7

voor succesvolle en leefbare stedelijke ontwikkeling. Zij kunnen door middel van cultuurbeleid worden bevorderd en gefaciliteerd.

12. Cultuurbeleid is – meer dan zichzelf – onderdeel van ruimtelijke ontwikkeling, van sociaal beleid en van economisch beleid. Zo bezien dient dit beleid oog te houden voor diverse gebieden, diverse groepen van de bevolking. Het dient soms gespreid te worden ingezet en dan *juist* weer geconcentreerd. Maar altijd om de gemeente een plek te laten zijn met eigen karakteristiek en identiteit en niet een woonplaats dat overal en nergens had kunnen liggen.

Hoofdstuk 8

Signalen en aanbevelingen

1. Benut de onverwacht rijke cultuurhistorie van Haarlemmermeer als identiteitsverschaffend element. Hoezeer laatkomer ook als Hollandse gemeente, haar cultuurgeschiedenis is in zekere zin prototypisch voor op moerasdelta's gewonnen West-Nederland.
2. Accentueer het cultureel waardevolle uit het verleden in het heden en laat het terugkomen in de visies op de toekomst. Het ontdekken van vergeten elementen in het huidige landschap en van verborgen verhalen van vroegere en huidige bewoners maakt de gemeente ook aantrekkelijk voor nieuwe bewoners van dit gebied.
3. Het laten zien van de transformatie van oude in nieuwe elementen van cultuurhistorische waarde – en van contrasten daarbinnen – verleent de gemeente identiteit en maakt haar tot een waardevol gebied voor traditionelere en modernere inwoners. Postmoderne architectuur in Vinex-wijken verbindt in Haarlemmermeer cultuur met toekomst.
4. Het landschap is van cultuurhistorische waarde, maar is daarnaast ook de woonomgeving van mensen die daar hun eigen en hun familie-geschiedenis aan ontlene. Het is woonstee en huisvesting van moderne 'foot lose' bewoners, die in het zichtbare verleden een geborgen plek kunnen vinden.
5. Deze kwaliteiten maken van Haarlemmermeer en haar cultuurhistorie geen concurrent van het brede aanbod in de omliggende steden, maar juist een aanvulling erop.
6. Zonder bestaande samenhang tussen sociale laag en culturele smaak respectievelijk hogere of lagere vormen van kunst en cultuur uit het oog te verliezen zou cultuureducatie en cultuurbeleid niet zozeer naar sociale groep of sociale laag moeten worden geïnterpreteerd of gefinancierd, maar als ontwikkeling van alle individuen. Waarbij kinderen en jongeren en vooral zij die thuis minder mogelijkheden hebben meer in aanraking gebracht zouden moeten worden met mooie dingen en intrinsieke waarden in hun woonomgeving en daarbuiten.

Begrippenlijst

Civilisatie

Binnen de eigen cultuur: de meer verfijnde levenswijze van de bovenlaag tegenover de ruwere omgangsvormen van de onderste lagen in de samenleving.

Cultuur

Containerbegrip met bijna evenveel betekenissen als er samenlevingen en sociale lagen en groepen binnen één samenleving zijn te onderscheiden. Als uitdrukkingvorm van sociale groepen continu in ontwikkeling en aan verandering onderhevig. Zie voor de tien betekenissen van cultuur in Haarlemmermeer pagina 19.

Cultuurhistorie of cultuurgeschiedenis

Een in de 19e eeuw opgekomen zijtak van het vak geschiedenis; met het focus op kunsten, mores, folklore, mode, en samenlevingsontwikkeling.

Elite

Sociale positie van een niet-gekozen invloedrijke, macht-bewuste kleine minderheid van hooggeschoolden, gefortuneerden of hogere ambtenaren tegenover de massa van “gewone mensen”; het begrip ontstond in de 19^e eeuw ter typering van een kleine, maar zelfverzekerde groep in haar verzet tegen de toen opgekomen democratie-beweging en gelijkheidsstreven.

Folklore

Het geheel van verhalen, uitingen, festiviteiten en rituelen van een deelgroep in de samenleving, gebaseerd op lokale, regionale of nationale tradities.

Feodale verhoudingen

Zeer ongelijke sociale verhoudingen horend bij de standenmaatschappij, die van middeleeuwen tot c. 1800 het sociale leven in Europa in haar greep had.

Kwalitatief onderzoek

Een vorm van empirisch onderzoek waar vooral ‘kwalitatieve’ gegevens worden gebruikt zoals: interviews, participerende observatie, dagboekverslagen, foto’s etc. Ervaringen, belevingen of motieven van individuen en sociale groepen worden beschreven en geïnterpreteerd, met als doel de belevingswereld van een sociale groep(en) inzichtelijk te maken.

Kwantitatief onderzoek

Een vorm van empirisch onderzoek gebaseerd op een grote steekproef en gestructureerde vragenlijsten. Om statistisch betrouwbare en representatieve uitspraken te doen worden grote groepen mensen tegelijk ondervraagd. Kwantitatief onderzoek biedt cijfermatig inzicht en geeft veelal antwoorden op vragen die in termen van hoeveelheid en percentages kunnen worden uitgedrukt (bijvoorbeeld uit hoeveel jongeren bestaat de doelgroep, hoeveel inwoners voelen zich veilig in hun buurt, etc.).

Romantiek

Stroming in de kunstwereld, filosofie en benadering van de Natuur, in verzet tegen het Verlichtingsdenken, gebaseerd op waardering van gevoel, onbewuste mentale processen, intuïtie en emotie. Heel invloedrijk tussen c. 1770 en 1840 maar daarna tanend door het opkomende positivistische denken heeft zij toch aanzienlijke invloed behouden tot in de huidige tijd.

Urbanisatie

Proces van geconcentreerde vestiging van woonvormen met aanzienlijke aantallen bewoners. Gaat gepaard met omvorming van platteland en dorpse bewoning in urbane zones en stedelijke cultuur. Is kenmerkend voor industrialiserende en postindustriële samenlevingen.

Verlichting

Hoofdstroming in Westers denken en natuurwetenschap in de 18^e eeuw, gebaseerd op rationele argumentatie en een empirische benadering van de werkelijkheid; in scherp verzet tegen traditie, gezagsargumenten en (bij)geloof.

Literatuurlijst

- Bakker, J.H. (2008). *Welkom in Megapolis, denken over stad en toekomst*. Atlas: Amsterdam/Antwerpen.
- Bakker, J.H. (2011). Grond. Atlas: Amsterdam.
- Baldwin, John R. et al. (2006). 'A Moving Target. The Illusive Definition of Culture' in: John R. Baldwin et al. *Redefining culture. Perspectives across Disciplines*. Lawrence Erlbaum Associates, Inc.: New Jersey: 3-26.
- Beheydt, L. (1999). 'Kunst als culturele identiteit' in: *Kroniek cultuur en maatschappij der Nederlanden*, XXXVII:3.
- Bierman, Willie (2002). *Van cultura tot cultuur. De opvattingen van Joseph Niedermann over de ontwikkelingen van woord annex begrip 'cultuur', met name betreffende Francis Bacon en Samuel Pufendorf*. Herpen: s.n.j..
- Borgatta en Montgomery (2000). *Encyclopedia of Sociology* vol. 1, 2nd edition. Macmillan Reference USA: New York.
- Bouman, P.J. (1964). *Cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw*. Het Spectrum.
- Destrée, Ed en Frank Ossewaarde et al. (2005). *Haarlemmermeerse boerderijen en hun bewoners*. Stichting Meer-Historie: Haarlemmermeer.
- Heusden, Barend van (2010). *Cultuur in de spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Rijksuniversiteit Groningen: Groningen.
- Hoeven, Quirine van der (2005). 'De Grens als spiegel. Cultuuronderwijs in Nederland en Vlaanderen vergeleken' in: *Impuls* 36:1.
- Kroeber, A.L. en Clyde Kluckhohn (1963). *Culture: a critical review of concepts and definitions*. Alfred A. Knopf, INC. en Random House: New York.
- Lemaire, T. (2002). *Filosofie van het Landschap*. Ambo: Amsterdam.
- Marlet, Gerard en Clemens van Woerkens (2011). *Atlas voor gemeenten. De 50 grootste gemeenten van Nederland op 40 punten vergeleken*. voc Uitgevers: Nijmegen.
- Pots, Roel (2000). *Cultuur, koningen en democraten. Overheid en cultuur in Nederland*. Boom: Amsterdam.
- Ritter, Joachim, Karlfried Gründer en Gottfried Gabriel (ed.) (1971). *Historisches Wörterbuch der Philosophie* (Band A-C). Schwabe Verlag: Basel.
- Scruton, Roger (2007). *Culture Counts. Faith and Feeling in a World Besieged*. Encounter Books: New York.
- Scruton, Roger (2009). *Beauty*. Oxford University Press: Oxford.

Stroet, Henri, Marinus van
Rijsbergen en Frank Ossewaarde
(2008). *Haarlemmermeerse boerde-
rijen. Bewoners en wijken*. Stichting
Meer-Historie: Haarlemmermeer.

White, Leslie (2009). 'On the
concept of culture' in: Robert
A. Manners en David Kaplan
Anthropological Theory, 15-20.

Wiener, Philip P. (ed.) (1968).
Dictionary of the History
of Ideas: '*culture and civilization
in modern times*'. University of
Virginia Library.

Lijst van geïnterviewden

Sleutelpersonen

Theo Baart – Kunstenaar/fotograaf

Marcel van Kerkvoorde – Kunstenaar en medeoprichter Kunstfort Vijfhuizen

Truus Klerk – Lid dagelijks bestuur dorpsraad Nieuw-Vennep

Yvonne Lub – Podium voor de Architectuur

Elise van Melissen – Nationaal Historisch Museum, interim-directeur Cruquius Museum

Tineke Tromp – Openbare Bibliotheek Haarlemmermeer

Sjors van der Vlugt – Poppodium Duycker

Ineke de Vries – Pier K

Jan Wies – Beheerder website www.haarlemmermeer-geschiedenis.nl

Groepsgesprekken

Ar-Rahman Moskee

Dorpsraad Abbenes

Dorpsraad Buitenkaag

Dorpsraad Lijnden

Dorpsraad Vijfhuizen en Wijkraad Stellinghof

Kunstfort Vijfhuizen

Wijkraad Getsewoud

Thematische en strategische publicaties van team Onderzoek

De onderzoeksafdeling van de gemeente Haarlemmermeer publiceert in opdracht van het college van B&W jaarlijks een overzichtsrapport over de gemeente. Om het jaar verschijnt de reeks *Kijk op de Wijk*. In deze periodieke publicatiereeks wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken van één onderwerp dat op wijkniveau speelt. Zo was de leefbaarheid in de verschillende wijken en wijktypen van onze gemeente het onderzoeksthema van *Kijk op de Wijk 1* en is in *Kijk op de Wijk 2* de sociale infrastructuur op wijkniveau in beeld gebracht. In het derde deel werd inzicht geboden in de openbare ruimte.

In de reeks de *Staat van Haarlemmermeer*, waarvan dit rapport de tweede is, komen thema's aan bod die juist wijkoverschrijdend zijn. *Kijk op de Wijk* heeft als doel om de diversiteit binnen de gemeente in beeld te brengen; de *Staat van Haarlemmermeer* beoogt juist een beeld te geven van het eigene door te kijken naar de verschillen tussen Haarlemmermeer, de regio, andere 100.000+ gemeenten en Nederland.

Team Onderzoek

Projectleider Isabel Suárez

(m.m.v. Roos-Marijn van Burink)

Eindredactie Isabel Suárez

(m.m.v. Marinus Lineman en Stineke Bogaart)

Interviewers

Roos-Marijn van Burink

Koos Langeveld

Marinus Lineman

Michiel Overkamp

Hans Boersma

Rinse Derksen

Tabellen en figuren

Koos Langeveld

FUNCKE communications & design

Foto's en overig beeldmateriaal

Kees van der Veer

Michiel Overkamp

Jur Engelchor

Margo Oosterveen

KVV De Kaag

HOC Excelsior

Oranjevereniging Nieuw-Vennep

Stichting Meer-Historie

Dorpsvereniging Badhoevedorp

Jan Zijp

Lydia Lucke

Hugo Potharst

Eltjo Thijs

Gemeente Haarlemmermeer

FUNCKE communications & design

Vormgeving

FUNCKE communications & design

Drukwerk

Lenoirschuring, Amstelveen

Dit werk is auteursrechtelijk beschermd

Copyright © 2012 Gemeente Haarlemmermeer

Het is niet toegestaan (gedeelten van) deze uitgave te verveelvoudigen en/of openbaar te maken door middel van druk, fotokopie, microfilm, elektronisch of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming van team Onderzoek van de gemeente Haarlemmermeer. Overname van gedeelten van de inhoud, mits met bronvermelding, is wel toegestaan.

Gemeente Haarlemmermeer

Team Onderzoek

Cluster Staf, Bestuur en Directie

Postbus 250, 2130 AG Hoofddorp

Telefoon: 023 - 567 6034

Voor meer informatie:

www.haarlemmermeer.nl/onderzoek

gemeente
Haarlemmermeer

2012